



## **LİBERAL ÖĞRETİ VE YEREL YÖNETİMLERİN İLİŞKİSELLİĞİ: TEORİK BİR İNCELEME**

### **RELATIONALITY BETWEEN LIBERAL DOCTRINE AND LOCAL GOVERNMENTS: A THEORETICAL ANALYSIS**

Hayriye SAĞIR<sup>1</sup>

#### **ÖZ**

Çağdaş politik öğretilerden biri olan liberalizm terminolojide ilk kez 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıl ortalarında Fransa ve İngiltere’de ortaya çıkan ve “laissez-faire”-“bırakınız yapsınlar” kavramıyla anılan liberal düşünce genel olarak merkantalist düşünceye tepki şeklinde gelişmiştir. Liberalizm modern dünyanın temel felsefi ve düşünsel temellerini oluşturmaktadır. Reform hareketleriyle başlayan yeni dünyanın yaşama biçimini şekillendiren liberalizmi temel alan toplumlar bugün dünyada yükselmekte olan değerlere öncülük etmekte, dünyadaki siyasi dengeleri ellerinde bulundurmakta, dünya ekonomisinin merkezini oluşturmakta ve kendi vatandaşlarına büyük bir refah ve zenginlik yaratmaktadırlar. Liberal düşünce ademi merkezilik odaklı bir yönetim sistemini benimsemiştir. Demokrasi, eşitlik, çoğulculuk, özgürlük liberal ideolojinin temel değerleridir ve bu değerlerin optimum kullanıldığı yer yerel alandır. Ancak benimsemiş olduğu yerel yönetim sistemini Batı dışı dünyayı göz ardı ederek evrenselleştirmesi, liberal ideolojiye yönelik eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır. Hazırlanan bu çalışmada liberal düşünce biçimi ve sözkonusu düşüncenin başarısının nedenleri ile birbirini güçlendiren öğretiler olarak liberalizm yerel yönetim ilişkisi irdelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** *Liberalizm, Liberal Devlet, Liberal Demokrasi, Ekonomik Liberalizm, Yerel Yönetim*

#### **ABSTRACT**

Liberalism, one of the contemporary political ideology, has been first begun to be used in political terminology in 19<sup>th</sup> century. In the middles of 18<sup>th</sup> century, liberal thought, which firstly arises in France and England, and which is known “laissez faire, (let them leave to do)” generally developed as a reaction to mercantilist thought. Liberalism constitutes the fundamental philosophical and intellectual foundations of modern world. It is a form of thought shaped in parallel with developments in modern world as well as in forming the basic paradigm behind the developments of modern world. The societies based on liberalism shaping the living style of new world have pioneered to the values emerging in the world today; kept the political balances of world in their hands; formed the center of world economy; and created a great welfare and richness for their own citizens. Today, none of the societies closed to the liberal thoughts in the political and economic sense could create the political and economic richness created by the societies having liberal philosophy. In this study carried out, the

<sup>1</sup> Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, hayriyesamur@selcuk.edu.tr

form of liberal thought and the reasons of success of thought under consideration will be studied. Liberal thought has adopted a decentralisation-oriented administration system. Democracy, equality, pluralism, and freedom are basic principles of liberal ideology and local domain is the place where these values are used optimally. However liberal thought's universalisation of local government system by ignoring non-Western world is the focal point of criticisms levelled at liberal thought. In this study, liberal way of thinking and the causes of the success of this, and liberalism and local government relationship as doctrines consolidating each other will be discussed.

**Keywords:** *Liberalism, Liberal thought, Liberal State, Liberal Democracy, Economic Liberalism, Local Government*

## 1. GİRİŞ

Liberal düşüncenin gelişimi 17. yüzyıl İngiltere'sinde başlamış ve özellikle Aydınlanma hareketi etrafında şekillenmiştir. Kavram Avrupa kaynaklı bir kavram olup İspanyolca'dan türetilen bir kelimedir (Gül, 2006; 9). Liberalizm, on dokuzuncu yüzyılın büyük bölümüne egemen olan orta sınıfın temel ideolojisidir. Siyasal olarak İngiltere'nin anayasal geleneğine (buna bir ölçüde Fransa'nın devrimci mirası da eklenebilir), ekonomik olarak sanayi devrimi ve entelektüel olarak bazı romantik unsurların katılımıyla yaygınlık kazanan aydınlanma felsefesine dayanmaktadır (Alatlı, 2010; 1155). İlk olarak 19. yüzyıl başlarında İngiltere'de ulusal olmayan politikaları kötülemek maksadı ile kullanılmıştır. Liberalizm aralarında belirli farklılıkları bulunmasına rağmen "faydacılık" ve "klasik ekonomi" anlayışları ile ortak noktaları bulunan politik bir öğretilerdir. Üç akımda da bireycilik anlayışı temel alınır, bireysel olandan toplumsal olana, bireysel tercihlerden ve de faydalardan da kamu tercihinin ya da toplumsal faydaya ulaşılır. T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, A. Smith, D. Ricardo, C. Montesqueiu, J. Bentham, J. Mill, A. Tocqueville, J. B. Say, N.W. Senior, J.S. Mill, D. Hume, T.R. Maltus, H. Spencer gibi düşünürler yaklaşımın önemli temsilcilerindedir (Gül, 2006; 9). 18. yüzyıl ortalarında Fransa ve İngiltere'de ortaya çıkan ve "laissez-faire"-kavramıyla anılan, liberal düşünce genel olarak merkantalist düşünceye tepki şeklinde gelişmiştir (Mazgıt, 1993;153). Bireyler toplumda özgür olarak hareket ederlerse kendi faydalarını maksimum düzeye çıkarırlar, toplumdaki her bireyin faydasını maksimuma çıkarması ise toplumsal faydaya ulaşıldığı anlamına gelmektedir.

Liberalizm modern dünyanın temel felsefi ve düşünsel temellerini oluşturmaktadır. Modern dünyanın gelişmeleri arkasındaki temel paradigmayı oluşturmasının yanında modern dünyadaki gelişmelerin paralelinde şekillenmiş bir düşünce biçimidir. Rönesans ve reform hareketleriyle başlayan süreç liberal temaların nüvelendiği bir süreçtir. Reform hareketleriyle başlayan yeni dünyanın yaşama biçimini şekillendiren liberalizmi temel alan toplumlar bugün dünyada yükselmekte olan değerlere öncülük etmekte, dünyadaki siyasi dengeleri ellerinde bulundurmakta, dünya ekonomisinin merkezini oluşturmakta ve kendi vatandaşlarına büyük bir refah ve zenginlik yaratmaktadırlar. Siyasi ve iktisadi anlamda liberal düşünceye kapalı kalan toplumların bugün hiçbiri liberal felsefeye sahip toplumların yarattığı siyasi ve ekonomik zenginliği yaratabilmiş değillerdir (Çaha, 2001; 19). Liberalizmin başarılı bir ideoloji olarak varlığını sürdürmesinin temel nedenlerinden biride liberal ideolojinin toplumlara vermiş olduğu bu refah ve zenginlik ortamıdır. Ancak söz konusu refah ve zenginlik ortamı gelişmiş ülkeler için geçerli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır bununla birlikte liberalizmi sonradan benimseyen gelişmekte olan pek çok devlette maalesef ki aynı refah ve zenginlik ortamı yakalanamamıştır. Liberalizmi temel alan toplumların bugün dünyada yükselmekte olan değerlere öncülük etmesi kabul edilmekte

birlikte, yükselen liberalizm küreselleşme ile birlikte pek çok kadim kültürün değerler hiyerarşisi üzerinde de bir takım yıkıcı etkilere de neden olmuştur.

Liberaler “kralların ilahi hak” öğretisine dayandırdıkları monarşinin mutlak otoritesine meydan okumuşlardır. Mutlakiyetçiliğin yerine ilk olarak anayasal daha sonrada temsili demokrasiyi savunmuşlardır. Toprak sahibi aristokrasinin iktisadi ve siyasi imtiyazlarıyla beraber, kazara doğumla belirlenen sosyal konumun geçerli olduğu feodal sistemin hakkaniyetsizliğini eleştirmişlerdir. Bununla birlikte din ve vicdan özgürlüğünü desteklemiş, yerleşik kilise otoritesini sorgulamışlardır. Yönetimin müdahalesinden bağımsız sanayileşmiş ve piyasa çerçevesinde işleyen bir iktisadi düzeni savunmuşlardır. Liberalizm sanayileşmiş Batı’daki hakim ideoloji konumundadır. Liberalizmle kapitalizm arasında zorunlu ve kaçınılmaz bir bağ bulunmaktadır; bu düşünce liberalizmi eleştirenler kadar liberalizm taraftarlarınca da kabul edilmektedir. Marksistler liberalizmi burjuva ideolojisinin klasik örneği olarak görürlerken, F. Hayek gibi düşünürler ise, liberal demokratik sistemin ve sivil özgürlüklere saygının sadece kapitalist iktisadi düzen bağlamında gelişebileceğini savunmuşlardır (Heywood; 2007; 32-33).

Liberalizm bireyi sınırlayan ve gelişmesine engel olan toplum ve devlet baskılarına karşı bireyin tarafını tutar. Bireyi her şeyin temeline oturtturarak onun her alanda özgür olmasını sağlamaya çalışır. Toplumu ve devleti bu alanları sınırlandıran baskı unsurları olarak değerlendirmektedir. Devletin zorunluluğunu kabul etmekte, toplumsal ilişkilerin kaçınılmazlığını vurgulamakta ve bireyin özgürlüğünün başka bireylerin özgürlüğü sınırına kadar olduğunu belirtmektedir. Bu kıstaslar onu devlet anlayışı açısından faşizmden, toplum anlayışı açısından sosyalizmden ve birey anlayışı açısından da anarşizmden farklı bir yere oturtmaktadır. Liberalizm, tarihe de bireyin özgürleşmesi ve devletin birey üzerindeki egemenliğinin sınırlanması süreci olarak bakmaktadır (Çetin, 2002; 88). Kısaca liberalizmin temel öncelik alanı bireydir ve bireyin konumu her şeyden üstündür. Adem-i merkezietçi bir yönetim yaklaşımı, liberal ideolojinin benimsediği ve desteklediği bir yönetim sistemidir. Yerel ölçek, bireysel özgürlük ve çoğulculuğun maksimize edildiği bir alandır. Bununla birlikte yerel yönetimler merkez karşısında dengeleyici bir güç unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışmanın temel odak noktası, liberal ideoloji ve yerel yönetim ilişkisinin teorik temellerinin incelenmesidir.

## 2. LIBERALİZMİN KÖKLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Liberalizm, Latince *liber* kökünden gelmektedir. Liber sözcüğü ne serf ne de köle olan özgür insanlar sınıfını belirtmekle birlikte, cömertlik, açıklık veya açık görüşlülüğü ima etmek içinde kullanılmıştır. Terim 14. yüzyıldan beri kullanılmaktadır; ancak buna rağmen, siyasal bir bağlılığı çağrıştırması uzun yıllar almıştır. İlk kez 1812 yılında İspanya’da kullanılmış, 1840’lı yıllar itibariyle Avrupa’da ayrı bir siyasi fikir kümesi olarak geniş ölçüde tanınmıştır. Avrupa’da feodal sistemin çöküşü ve onun yerine gelişen kapitalist toplumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli açılardan liberalizm mutlak monarkların ve arazi sahibi aristokrasinin yerleşik iktidarı ile çatışma halinde büyüyen orta sınıfın özlemlerini ifade etmekteydi. Zaman zaman devrimsel değişimler talep eden bu fikirlerin etkileri, 17. yüzyıl İngiliz Devrimi ve 18. yüzyıl sonlarındaki Amerikan ve Fransız Devrimleri’nde kolayca fark edilebilmektedir (Heywood, 2007; 31-32).

Liberalizmin tarihsel kökenlerine bakılacak olursa, kökeni oluşturan damarlardan birinin maddi ve manevi temeller üzerinde bireysel hazzı ön plana çıkarmaya çalışan Sofizm, Epikürizm ve Septizm gibi Antik Çağ’daki akımlara ulaştığı görülür, liberal düşüncede önemli bir tema olarak görülmekte olan haz ve mutluluk gibi temaların tarihsel arka planında bu akımları görmek mümkündür. Liberalizmin tarihsel kökenlerinden birini de

Hıristiyanlık oluşturmuştur. Klasik liberal düşüncede önemli bir yeri bulunan doğal hukuk kavramı ve bunun arkasındaki ontolojik anlayış önemli derecede Hıristiyanlıktan alınmıştır. Bu ontolojik anlayışın ürünü olan kanun önündeki eşitlik her iki öğreti tarafından ortak noktalar olarak kabul edilmiştir. Hıristiyanlığın hareket noktasını teşkil eden insan liberalizmde birey olarak ana malzemeyi oluşturmuştur. Hıristiyanlıkla birlikte ortaya çıkan ve reform süreciyle yeni eksenlerde gelişen birtakım temalar liberal düşünürler için ilham kaynağı ve bir kalkış noktası olmuşlardır (Çaha, 2001; 19).

Liberalizm, Batı Avrupa'da ortaçağ düzeninin çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. Ortaçağdaki yönetim düzeni, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla oluşan otoritelerin hakim olduğu, kilisece tanımlanmış uhrevi ve hemen hemen dünyevi alanlarda, nüfuzunu rakipsizce gerçekleştirdiği ve kilisenin kutsadığı imparatorun diğer otoritelerce tanındığı, papa, imparator ve lokal güçlerin karşılıklı bağımlılığına dayanan bir düzendir. Kilise, otorite ve iktidarlara meşruiyet kazandıran, dinsel ilkeler sunan aşkın güçtür. Dinsel meşruiyet bu dönem iktidar söylemlerinin temelini oluşturmaktadır. Liberalizm kökenlerini ortaçağın yapısını değiştiren bu unsurlarda aramaktadır. Ortaçağ düzeninin çözülmesiyle ortaya çıkan ulus devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik organizasyon arayışlarının, eski düzen yerine yeni düzen oluşturma çabasının, hemen her alanda yeni meşruiyet dayanakları aramalarının bir sonucu olarak liberalizm doğmuş ve gelişmiştir. Liberalizm bu meşruiyet arayışlarının temelini bireyi oturtma süreci olarak da adlandırılabilir. Liberalizmin tarihi aslında bireyin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını kısıtlayan, sınırlandıran ve bu alanlardaki özgürlüğünü yok eden her türlü olguya karşı mücadelenin tarihidir ve bu tarih Ortaçağdaki yapının özgürlüklere doğru dönüşmesiyle başlamaktadır (Çetin, 2002; 81).

Liberalizmin gelişimi, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde gerek aristokrasi-burjuvazi çatışmasının niteliğine, gerek sanayileşme ile ortaya çıkan işçi sınıfının bilinçlenme durumuna ve tutumuna, gerekse toplumsal ve kültürel yapılarındaki özle farklılıklara dayalı olarak aynı doğrultuda fakat farklı yollarda ve hızda yaşanmıştır. İngiliz liberalizmi, dış zorlamalardan, müdahalelerden korunma anlamına gelen "negatif özgürlük" anlayışı doğrultusunda sınırlı devlete doğru yol alırken, Fransız liberalizmi hem Locke'cu, hem de "pozitif özgürlük" anlayışına dayanan Rousseau'cu "etatist liberalizm" akımlarıyla yol almıştır. Locke'cu liberalizm "bir şeyden özgürlük" ilkesi çerçevesinde devletten bağımsız olmayı özgürlük olarak öngörürken, etatist liberalizm, özgürlüğün yalnızca "müdahale edilmemek" olarak değerlendirmesine karşı çıkar ve devleti küçültmek yerine devleti biçimlendirmeyi önererek özgürlüğü devletin gerçekleştirebileceği bir olanak olarak görür (Türe, 2006; 38).

Sanayileşmenin Batılı ülkelerde yaygınlaşması liberal fikirlere zafer kazandırmıştır. İş dünyasının kar peşinde koşması ve ülkelerin birbirleriyle serbest ticaret yapmalarını mümkün kılan bu sistem 18. yüzyılın ortasından itibaren Birleşik Krallık'ta gelişmeye başlamış, 19. yüzyılda tam olarak oturtulmuştur. 19. yüzyıldan itibaren yaşanmaya başlanan bazı tarihsel gelişmeler liberal ideolojinin doğasını ve özünü etkilemeye başlamıştır. Liberalizmin karakteri, iktisadi ve siyasi hâkimiyet tesisinde başarılı olan yükselen orta sınıflar şeklinde değişim göstermiştir. Radikal ve devrimci uçları liberal başarılarla birlikte yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. Sonuç olarak liberalizm, değişim ve reformdan ziyade geniş ölçüdeki liberal kurumları korumayı savunan muhafazakâr bir nitelik kazanmıştır. 20.yüzyılın sonlarından itibaren liberalizm, Batı dünyasında artan kültürel ve ahlaki farklılıkla beraber, dini fundamentalizm ve ana liberal ilkelere karşı olan bir takım siyasi inançların meydan okumasıyla yüzyüze gelmiştir. Bunun neticesinde de liberaller bazı fikir ve değerlerini yeniden şekillendirmek,

bazı uç örneklerde de liberalizmin tüm halk ve toplumlardaki uygulanabilirliğini sorgulamak zorunda kalmışlardır (Heywood, 2007; 34).

Liberalizm tarihsel olarak belli başlı dört aşama geçirmiştir. Bunlar (Çaha, 2001; 23-24);

1. *Klasik Liberalizm*: İnsan hakları, anayasal hükümet ve serbest pazar ekonomisini temel görüş olarak kabul etmektedir. Klasik liberalizm günümüzde de liberalizmin ana dokusunu oluşturan bir çizgi olup on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren gelişmeye başlamıştır.

2. *Sosyal Özgürlükçü Doktrin*: On dokuzuncu yüzyılın ortalarında yükselmeye başlayan sivil ve sosyal haklar etrafında şekillenen bu doktrin siyasal hak ve katılım düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Doktrin liberal felsefeyi esas almakla birlikte sol düşünceye açık olan T. Green gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir.

3. *Liberteryan Çizgi*: Liberalizmdeki üçüncü açılım, devleti gece bekçisi konumuna indirgeyen R. Nozick gibi düşünürlerce geliştirilen liberteryan çizgi ile sağlanmıştır. Daha çok yirminci yüzyılın ürünü olarak ortaya çıkmış ve devleti sosyal yaşamın birçok cephesinden çekmeyi hedeflemiştir.

4. Liberalizmdeki bir başka yeni çizgi Amerika'daki "kamu tercihi" düşünürlerinin çalışmalarıyla şekillenen, J. Buchanan, G. Tullock ve G. Becker gibi düşünürler tarafından geliştirilen akımdır. Bu düşünürler devletin iktisadi yaşamdaki yerinin pratik sonuçlarına dikkat çekmektedirler. Yolsuzluk, rüşvet, imtiyaz, iltimas, haksız kazanç, rantiyeye sınıfı, liyakatsizlik, rekabetsizlik, sahte sadakat gibi kavramların devletin iktisadi yaşam içinde bulunmasının doğal bir sonucu olarak geliştiğini ampirik verilerle ortaya koyan bu akım devletçi ekonomileri sürdürmeye çalışan devletler tarafından pek de hoşlanılmayan bir akımdır.

Liberal ve liberteryan akımlar, aralarında bir kısım farklılıklar bulunmakla beraber, genel olarak zaman ve mekân bağlamından koparılmış soyut bir birey anlayışından hareketle "birey" ve "bireysel özgürlük" kavramlarını yaklaşımlarının merkezine yerleştirmişlerdir. Bahsedilen görüşlerin insan hakları ve özgürlükleri alanında insanı odak alan bir anlayışın gelişip serpilmesinde, bireyin özerk ve özgür bir alana sahip olduğunun kabul edilip kökleşmesinde, hukuk devletinin giderek yükselen bir değer ve ilke haline gelmesinde çok önemli katkıları bulunmaktadır (Yüksel, 2007; 295).

Liberal politikaların uygulama alanı bulduğu ve geliştiği ülkeler, ilk başta İngiltere olmak üzere, Fransa ve Amerika olmuştur. Liberal ilkeler üzerine dayalı ilk modern devleti kuran devrim İngiliz Devrimi'dir. İngiltere'de liberal devlet anlayışı evrimsel bir gelişmenin ürünüdür, gelenekler ve kurumlar bu anlayışta dışlanmamıştır. Fransa'da ise liberalizmin gelişim çizgisi daha devrimci olmuş, feodal ve geleneksel kurumların yerini yenileri almıştır, süreç devrim ve karşı devrimler biçiminde devam ettiği için toplumsal ve politik istikrar uzun bir süre sağlanamamıştır. Amerikan liberalizm deneyimi, anayasacılık akımı, doğal ve vazgeçilmez haklar kavramı, kanunların üstünlüğü, güçler ayrılığı ve yönetimin yasallığı, diktatörlüğe kayan yönetimi devirme hakkı gibi temel nitelikler ve kavramlar çerçevesinde gelişmiştir. Amerikan liberal hareketi, Fransız aydınlanmacı hareketten dine karşı ılımlı tutumu ile ayrılmaktadır. Amerikan ve İngiliz devletleri temel olarak dinsel özgürlüğü içeren ve mülkiyet hakkını önemseyen bir özgürlük anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Amerika, Fransa ve İngiltere dışındaki Avrupa ülkelerinde liberal düşünce, ulusçuluk düşünceleri ile iç içe geçmiş bir biçimde var olmuştur. Bu ülkelerdeki 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan liberal hareketler, özgürlüğü mutlak biçimde koruyacak istikrarlı anayasal sistemler oluşturamamışlardır (Gül, 2006; 11-13).

20. yüzyıldan itibaren özellikle siyasal ve sosyal gelişimin Batılı terimlerle tanımlanmaya başlaması, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeleri güçlü bir şekilde cezp etmeye başlamıştır. Ancak bu ülkelerdeki devletler liberal kapitalizmin cazibesine karşı bir takım dirençlerle karşılaşmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni, söz konusu ülkelerdeki siyasal kültürün bireyden ziyade topluluğa vurgu yapmasıdır. Bu kültürler liberalizmden ziyade sosyalizm veya milliyetçilik için daha verimli bir ortam oluşturmaktadır. Liberal fikir ve değerlerle şekillenen liberal sistemler çoğunlukla liberal demokrasiler olarak sınıflandırılmıştır. Liberal demokrasi 1989-1991 devrimlerinden sonra Doğu Avrupa'da köklenmiştir. Afrika ve Asya'daki bir takım ülkelerde Batı tarzı liberal rejimler bağımsızlığa kavuşmanın mirası olarak kalmışlardır ama başarı dereceleri farklılık göstermektedir. Hindistan dünyanın en büyük liberal demokrasisidir. Fakat sanayi kapitalizminin yokluğuna ve yerleşik siyasal kültürün doğasına bağlı olarak Batı dışındaki farklı ülkelerde liberal demokratik sistemlerin zaman zaman çöktükleri görülmektedir (Heywood, 2007; 32-33). Liberalizm iktisadi gelişmeyle birlikte başarılı olan bir ideolojidir; bununla birlikte söz konusu ideolojiyi benimseyen toplumun kültürel yapısı da liberalizmin başarısını etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

### **3. LIBERAL ÖĞRETİYE KATKI SAĞLAYAN DÜŞÜNÜRLER**

Rönesans hareketi ile insana, topluma, bilime, sanata, dine, tarihe tüm siyasal ve sosyal olgulara bakış açılarında büyük bir nitelik değişimi oluşmuştur. Avrupa açısından Rönesans, karanlık çağın bitişi insana ve insan aklına olan güven ile birlikte aydınlanma çağının başlaması, tarihsel dönüşüm, bir devrimdir. Asıl önemi ise dinsel argümanlardan olabildiğince bağımsız bir özgürlük kavramı etrafında oluşan bireycilik anlayışının gelişimine temel oluşturan bir hareket olarak yeni bir insan felsefesi doğurmuş olmasıdır. Bu felsefe liberalizmin en önemli ilkeleri olan bireycilik ve özgürlük anlayışının gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Liberalizmin fikir adamları da bu çağlarda sahneye çıkmışlardır. Eserlerinde hümanizme, rasyonalizme ve bireyciliğe uygun siyasal yapı arayışı temel sorunu teşkil etmiştir. J. Locke, D. Hume, A. Smith, I. Kant gibi liberaller düşüncelerini rönesansın doğurduğu bu özgürlük ortamında açıklamışlar, bireye ve birey aklına güvenmeye, doğal düzen ve doğal haklar yasasına, özgürlük ve toplumsal rıza anlayışına dair düşünceleri ile liberalizmin felsefi temellerini atmışlardır (Çetin, 2002; 86-88). Hobbes, Montesqueiu, Mill, Rousseau ve Locke iktidarın kaynağını yeryüzüne indirmişlerdir (Gül, 2006; 10). Klasik liberalizmin öncülerinden olan J.S. Mill, insanın özgürlüğüne ve ilerlemesine engel olan kötülüklerin temelinde merkezileşmiş gücün yattığını belirterek, verimliliği bozmamak şartıyla gücün mümkün oldukça dağıtılıp, bilginin ise merkezde toplanarak çevreye yayılması gerektiğini belirtmiştir. Mill'e göre yerel yönetimler birey özgürlüğüne tehdit teşkil eden merkezileşmiş gücü sınırlayan en etkili kurumlardır (Aydınlı, 2003; 74).

John Locke, Adam Ferguson, Adam Smith, Montesqueiu, J. Stuart Mill, Isiah Berlin ve Hayek gibi düşünürler aynı zamanda Anglo-Sakson dünyasında gelişmiş olan liberal düşüncenin de fikir babalarıdır. Fransa, Almanya gibi Kıta Avrupası'nda yükselen liberal düşünce bu düşünürlerden birtakım noktalarda önemli farklılıklar göstermektedir. Liberal düşüncenin iktisadi, siyasi, ahlaki ve sosyal değerlerinin temelleri bu düşünürler tarafından atılmıştır (Çaha, 2001; 23). John Locke, devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. Locke, bireylerin içinde kaybolup gidecekleri bir siyasal otorite değil, kendi mülkiyetlerini koruyacak nitelikte bir siyasal yapı öngörmektedir. Siyasal yapının devamlılığını da bu yapının bireyin temel haklarını güvence altına

alıp almamasına bağlamaktadır (Çaha, 2009; 9). Toplum sözleşmesi teorisinde Locke, bireylerin istek ve davranışlarını dikkate alarak yaşam ve mülkiyet haklarının dokunulmazlığını savunarak, klasik liberal düşüncenin ve toplum sözleşmeciliğinin ilk tohumlarını atmıştır. Hobbes, 1651 yılında yazdığı Leviathan adlı eserinde egemenliğin sınırsız ve bölünmez olduğunu savunarak, mutlak iktidarın kaynağını bireylerin rızası ile oluşturdukları toplum sözleşmesine bağlamaktadır. Hobbes'a göre bireyler devleti yaratarak, belirli özgürlüklerden vazgeçmişlerdir. Bu sayede de yaşamlarını ve mülklerini güvenceye alabilmişlerdir. Bu nedenle devlet bireylerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür (Gül, 2006; 10-11). Bu doğrultuda Adam Smith devlete üç çeşit yükümlülük atfetmektedir. İlk yükümlülük savunmadır; toplumu şiddete ve diğer bağımsız toplumların istilasına karşı korumak. İkinci yükümlülük adalet konusundadır; mümkün oldukça toplumun her üyesini, bu toplumun başka bir üyesinden gelebilecek adaletsizliğe yada zorlamaya karşı korumak. Üçüncü ve son yükümlülük ise, kamu kuruluşlarının ve işlerinin devamını sağlamak ve onları geliştirmektir (Rosanvallon, 2004; 57). Adam Smith'in insanın çıkarları peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırdığı, doğal düzenin en özgür düzen olduğu, devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiği yönündeki görüşleri; Jeremy Bentham'ın devletin amacının bireysel çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J.Stuart Mill'in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi, liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Mill'in iki temel görüşü bulunmaktadır, birincisi bireysel özerklik olarak ele aldığı kişinin kendi yaşamını kendi kendinin seçmesi; ikincisi ise insan doğasındaki çeşitliliğin toplumsal yaşama da yansıtılarak çeşitliliğe ve farklılığa açık bir toplum projesinin tesis edilmesi vurgusudur. Mill'in öngördüğü liberal devlet modeli, farklı bireysel veya grupsal yaşayış tarzları konusunda tarafsız olan bir devlet tipine dayanmaktadır. Devlet, bireysel özgürlükleri, onların çeşitlilikleri içinde kabul ederek kanun gücüyle teminat altına alabilir, kısaca devlet kanuna dayanarak bireysel güvenliğini sağlamakla yükümlüdür (Çaha, 2009; 13-14). David Hume, aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla karışmaması gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur (Çetin, 2002; 88). Söz konusu düşünürlere göre, devlet bireylerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür ve bu alan dışında devlet bireylerin yaşamına mümkün oldukça az müdahale etmelidir.

Liberal düşünceye katkı sağlayan bir diğer düşünür ise Edmund Burke'dur. Burke, Fransa Devrimi Üzerine Düşünceler eseriyle dönemin liberal düşüncesini büyük oranda etkilemiş olan 18. yüzyıl felsefecilerinden biridir. Burke'e göre yasa koyucunun karşılaştığı en karmaşık sorunlardan biri devletin hangi alanlarda müdahale etmesi gerektiğini ve hangi alanların özel girişime bırakılması gerektiğini belirlemektir. Burke ile birlikte liberal düşünce hem pazarın kendi kendisini düzenlemesine dair bir kuram hem de siyasal ve ahlaki bir tutum haline gelir (Rosanvallon, 2004; 61).

Liberal gelenek içinde bireysel özgürlük konusunda en geniş açılımı yapan düşünürlerin başında ise Isaiah Berlin gelmektedir. Özgürlük kavramını "negatif özgürlük" ve "pozitif özgürlük" şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutan Berlin'e göre negatif özgürlük; bireyin başkasının müdahalesine maruz kalmaksızın istediğini yapabilmesidir; bir başka ifade ile başta siyasal otorite olmak üzere bireyin müdahalelerden korunması anlamına gelmektedir. Pozitif özgürlük ise kişinin kendi efendisi olması anlamında kullanılmaktadır, birey yaşamını başkasına bağlı kalmaksızın belirleme yetkisine sahiptir ve bu durumda birey obje değil, aktif bir aktör olarak kendi akıl ve vicdanının gerçekleştiricisi durumundadır (Çaha, 2009; 14-15). Bahsedilen düşünürlerin görüşlerini toplu olarak

değerlendirecek olursak liberalizm, bireyin özgürlüğünü, özerkliğini, temel haklarını garanti altına almayı amaçlayan, bu amaçla da siyasal iktidarın sınırlandırılması gerektiğini öne süren bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmıştır (Türe, 2006; 39). Bireysel özgürlükleri artırmanın yolları ve bunun yanında devletin görev alanının hangi konularda sınırlanması gerektiği konularını irdeleyerek gelişimini sürdüren liberal anlayış, tarihsel gelişim sürecinde karşılaştığı sorunlara kendi içinde çözümler üreterek cevap vermiş ve bu şekilde günümüze kadar geçerliliğini koruyabilmiştir.

1970’li yılların sonlarından itibaren batı tipi kapitalist yapılanmalarda yoğun bir şekilde ortaya çıkan sosyal, politik ve kültürel değişiklikleri ifade etmek amacıyla yeni liberalizm bir diğer ifade ile modern liberalizm terimi ortaya atılmıştır. Genel anlamda devlet ile piyasa arasındaki ilişkilerde ideolojik bir değişikliği ortaya koyan modern liberalizmin öne çıkan, iki önemli politik teorisyenleri Hayek ve Friedman’dır (Aydınlı, 2003; 74).

Modern liberal düşüncenin en önemli temsilcilerinden biri de hiç kuşkusuz Hayek’tir. Klasik liberalizmin özgürlük tanımını esas alan Hayek, özgürlüğü başkasının veya başkalarının zorlamasından emin olmak şeklinde tanımlamaktadır. Bu anlamda özgürlük, bireysel düzeyde yaşanan bir etkinlik olarak, kişinin başkasının sınırlanmasına maruz kalmadan, kendi arzu ve planlarına göre davranabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bireyler kendi istek ve planlarına göre değil, başkalarının veya başka otoritelerin arzu ve isteklerine göre hareket ettikleri zaman bir zorlama mevcut olur. Bu anlamda en büyük zorlama devletten gelmektedir. Tek işverenin devlet olduğu veya ekonomik faaliyetlerin devletin elinde olduğu toplumlarda müdahale ve zorlamanın maksimum düzeyde yaşanmasından dolayı buralarda bir özgürlükten bahsedilemeyeceğini ileri süren Hayek’e göre müdahalecilik bir devlet politikasına dönüştüğü için, müdahaleciliğin bir ürünü olan plancılık ön plana çıkmaktadır. Planlamacı toplumları özgürlüğün yok olma ortamı olarak gören Hayek, bireylerin kendi geleceklerini kendilerinin biçimlendirebilecekleri, iktisadi hürriyetin maksimum düzeyde geliştiği kapitalist Batı toplumlarını özgürlük alanı olarak görmektedir (Çaha, 2009; 14-15). Hayek’e göre, bireyler hayatlarını düzenlerken veya faaliyetlerini sürdürürken olabildiği kadar toplumun kendiliğinden gelişimine en az ölçüde zorlamaya başvurmalıdırlar, ona göre bu liberalizmin temel ilkesidir (Yüksel, 2009; 284).

### **3.1. Klasik Liberalizm**

Tarihsel olarak 17. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden dönem klasik liberalizm dönemi olarak adlandırılmaktadır. Politik olarak, sınırlı hükümet, kanun hâkimiyeti, güçler ayrılığı, dinsel hoşgörü gibi temel öğelere ek olarak, ekonomik alanda “bırakınız yapsınlar”cı piyasa ekonomisi anlayışını ortaya koymuştur. 1870’li yıllarda yaşanan büyük ekonomik kriz, uluslararası alanda ülkelerin altın standardına geçmesi ile aşılmıştır. Bu dönem sonrasında liberalizmin yeni bir versiyonu olan, “çağdaş”, “eşitlikçi”, “sosyal” ve “refah” liberalizmi gibi farklı adlandırmalar yapılan liberalizm biçimi ortaya çıkmıştır (Gül, 2006; 23). Locke’un 1690 yılında yayımladığı “Hükümet Üzerine İki Deneme” adlı yapıtında, özellikle de ikinci cildinde, öne sürdüğü görüşler siyaset felsefesinde yeni bir bakış açısının temellerini ortaya atmıştır. Locke’un bu düşünce iskeleti üzerine Jeremy Bentham, James Mill, Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill ve Herbert Spencer’in katkılarıyla Klasik Liberalizm olarak adlandırılan siyasal kuram ortaya çıkmıştır. Paralel olarak Adam Smith ve David Ricardo da liberal dünya görüşünün ekonomik boyutlarını temellendirmişlerdir (Türe, 2006; 39).

Klasik liberallerin fikirlerinde çeşitlilik olmakla beraber bazı ortak özellikleri de bulunmaktadır (Heywood, 2007; 59):



- Klasik liberaller bencil bireyciliği kabul etmektedirler. Onlara göre insanoğlunun kendi ayakları üzerinde durma kapasitesi oldukça yüksektir ve insanlar rasyonel olarak bencil çıkarları peşinde koşan yaratıklardır.
- Klasik liberaller negatif özgürlüğe inanmışlardır. Birey başkasının müdahalesi ve zorlamasına tabi olmadan yalnız bırakıldığı sürece özgürdür.
- En iyi ihtimalle devlet Thomas Paine'nin ifadesi ile zorunlu bir kötüdür. Topluma müşterek bir iradeyi dayatması ve bireyin sorumluluklarıyla özgürlüğünü sınırlaması nedeniyle devlet kötüdür.

Klasik liberal çizgide bireyi, özgün ve akıl sahibi bir varlık olarak en yetkin şekilde değerlendiren düşünür Kant'tır. Kant'a göre *insan ve genel olarak akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi bir amaç olarak vardır; ve gerek kendine gerekse başka akıl sahibi varlıklara yönelen bütün eylemlerinde hep aynı zamanda amaç olarak görülmelidir. Eğilimlerin yöneldiği bütün nesnelere ancak koşullu bir değeri vardır; çünkü eğilimler ve bunlara dayanan gereksinimler olmasaydı, nesnelere değersiz olurdu... Demek ki eylemlerimizle sahip olunacak her nesnenin değeri her zaman koşulludur. Var oluşları bizim istememizle değil de, doğaya dayanan varlıkların, akıl sahibi olmayan varlıklar olunca, yine de araç olarak ancak görel bir değeri vardır, bu yüzden onlara şeyler denir; oysa akıl sahibi varlıklara kişiler denir, çünkü onların doğal yapısı bile, onların kendilerini amaçlar olarak, yani sırf araçlar olarak kullanılmayacak şeyler olarak gösterir, böylece de her türlü tercihi sınırlar (ve bir saygı konusudur)...İşte en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından kesin bir buyruğun olması gerekiyorsa,... Bu ilkenin temeli şudur: akıl sahibi doğa kendisi amaç olarak vardır. İnsan kendi öz var oluşunu zorunlu olarak böyle tasarım; bu bakımdan da bu ilke, insan eylemlerinin öznel ilkesidir...öyleyse pratik buyruk şu olacak: her defasında insanlığa, kendi işinde olduğu kadar başka herkesin işinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun* (Kant 1995'ten aktaran Karagöz, 2002; 278). Anlaşılabacağı üzere birey Kantçı ilkeye göre bir araç olmadığı gibi bir amaç uğruna araç olarak da kullanılmaz, yani kişi dokunulmazdır. Bu anlamda bireyin varlığını sınıf, halk, toplum ve millet gibi sosyal bütünlerin varlığından daha somut ve gerçek bulan klasik liberalizme göre birey, herhangi bir bütünü amacını gerçekleştirebilmek için bir araç değildir. Kısaca liberalizm kapsamlı bir biçimde aklını kullanan, kendi seçimlerini kendisi yapan yaratıcı bir bireyi esas almaktadır (Karagöz, 2002; 278). Akıl sahibi birey kendi çıkarlarını gerçekleştirme imkânına sahiptir, bu nedenle birey tercihlerinde özgür bırakılmalıdır. Kendisi için doğru olanı aklı sayesinde birey kendisi bulacaktır.

Klasik liberaller Locke'nin ifadesi ile gece bekçisi gibi çalışan minimal bir devlet anlayışını onaylarlar. Devletin yükleneceği en iyi rol, toplumu dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumak, ülke içi düzeni sağlayıp, muhafaza etmek ve sözleşmelere uyulması için zor kullanmaktır. Yönetimlerin işlevleri, kamu düzenini muhafaza etmek, mülkiyeti korumak, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı bir savunma sağlamak ve sözleşmelere uymayı teminat altına almak gibi minimal işlevlerdir. Klasik liberaller geniş ölçüde olumlu bir sivil toplum görüşünü benimsemişlerdir. Klasik liberalizmin en önemli ayırt edici özelliklerinden biri de mülkiyet ve sosyal eşitliğe yönelik tutumdur. Servet, sosyal konum, siyasi iktidar eşitsizlikleri doğaldır ve kaçınılmazdır ve bu duruma yönelik yönetimin hiçbir müdahale hakkı bulunmamaktadır (Heywood, 2007; 59-67).

Klasik liberalizm evrensel ve ortak bir insan doğasından söz ederken, modern liberalizm insan doğasına etki eden kültürel ve sosyolojik koşulların bulunduğu, bu koşullarında bir çeşitlilik içinde dışa yansıtacağı argümanı ile dikkat çekmektedir. Klasik liberalizmin insan doğasına ve dolayısıyla evrensel temalara dayandırdığı özgürlüğün pratiğe aktarılması da yerel düzeyde gerçekleştirilebilmektedir (Çaha, 2007; 49).

### **3.2. Modern Liberalizm**

Endüstri Devrimi'nden sonra sanayileşmenin hızla artması buna paralel olarak servet artışının devasa boyutlara ulaşması fakat aynı sürecin beraberinde sefalet, cehalet, hastalık, gecekondular yaygınlaşması getirmesiyle sosyal eşitsizlikler göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Tarihsel koşulların böylesine değişim göstermesi, liberallerin sanayi kapitalizmi ile beraber genel refah düzeyinin yükseleceği ve her birey için özgürlüğün sağlanacağı yönündeki inancı sürdürmelerini zorlaştırmıştır. İktisadi bireycilik fikri üzerindeki eleştirilerin artış göstermesi liberallerin devlete yönelik tutumlarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Minimal devlet sivil toplumun eşitsizliklerini ve adaletsizliklerini gidermede oldukça yetersiz kalmıştır. Bu durumun farkında olan modern liberaller müdahaleci ve imkân tanıyan bir devlet fikrini benimsemişlerdir (Heywood, 2007; 70). Devlet müdahalesinin olmadığı bir toplum düzeni değil, fiyatı piyasada serbestçe oluşacak, malların üretimine karışmayan, buna karşılık ekonomik faaliyetlerin çerçevesini çizen bir devlet anlayışı önermişlerdir (Mazgit, 1993; 154). Kısaca devlet sınırları belirleyecek, bunun dışında müdahalede bulunmayacaktır.

1929 bunalımı ve arkasından yaşanan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkeler iktisadi anlamda büyük bir çöküş yaşamışlardır, bu sürecin yaşanması neticesinde modern liberalizm uygulamaya konulmuştur. J. Maynard Keynes'in görüşleriyle şekillenen bu ideolojiye göre, klasik liberalizmin aksine devlet ekonominin çeşitli alanlarında aktif olarak görev almalı, büyük yatırımlar devlet tarafından yapılmalı veya desteklenmelidir bununla birlikte sosyal güvenlik sistemi devlet güvencesinde olmalıdır. Ayrıca piyasanın başarısız olduğu durumlarda devlet durumu düzeltmek için çeşitli müdahalelerde bulunabilmelidir (Anonim, 2009).

Klasik liberaller modern liberallerin, liberalizmin ilke ve öğretilerini çiğnediklerini, özellikle bireycilik yerine kolektivismi benimsediklerini belirtirler. Bu görüşlere karşı olan modern liberaller klasik liberalizmi gerektiği gibi inşa ettiklerini savunmuşlardır. Şayet piyasa toplumu bireylere gelişimleri için eşit fırsatlar sunamıyorsa, modern liberaller bunun ancak yönetim tarafından üstlenilmiş müşterek bir eylemle gerçekleştirilebileceğini öne sürmüşlerdir. Devlet, toplumun müşterek eylemlerini somutlaştırır ve yurttaşlarıyla ilgili konularda yetkilidir. Modern liberaller sosyal ve iktisadi sorumlulukların birçoğunu üstlenme imkânına sahip bir devlet anlayışı çerçevesinde olumlu bir devlet algısını benimsemişlerdir. Modern liberalizmin sosyalizme yaklaştığını söylemek mümkündür ancak hiçbir zaman toplumu bireyin önüne koymamıştır. Devlet ile birey arasındaki denge değişmiştir fakat bireyin ihtiyaçlarıyla ve çıkarlarıyla ilgili temel mesuliyet aynen kalmıştır. 20. yüzyılda Batılı devletlerin çoğunda ve birçok gelişmekte olan ülkede, önemli bir kısmı sosyal refah ( sefalet, hastalık ve cehaletin üstesinden gelme ve yurttaşlarına refah desteği sağlama ) konusunda olmak üzere, devlet müdahalesinin artışı söz konusu olmuştur. Modern liberaller refah anlayışlarını fırsat eşitliği temelinde savunmuşlardır. Şayet belli başlı birey ve gruplar mevcut sosyal koşullardan dolayı zarara uğruyorlarsa, o zaman devletin bu zararları azaltmak yada ortadan kaldırmak üzere yüklenmesi gereken sosyal sorumlulukları bulunmaktadır ayrıca yönetimlerin sorumluluklarındaki bu türden artışlar bireysel hakları ortadan kaldırmaz aksine daha da genişletir. Devletin bu çerçevedeki faaliyetleri arasında, devletin verdiği kar payları, emekli maaşları, kamusal kaynaklarla sağlanan sağlık ve eğitim hizmetleri yer almaktadır (Heywood, 2007; 75).

#### 4. LİBERALİZMİN TEMEL İLKELERİ

Söylem açısından liberalizm 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 1. maddesine dayanmaktadır. "İnsanlar hukuk bakımından, hür ve eşit doğarlar, hür ve eşit yaşarlar". Kavramlar biraz daha detaylıca irdelenecek olursa; özgürlük ve çoğulculuk gibi iki önemli kavrama vurgu yapıldığı anlaşılır. Liberal bakış açısına göre; 'özgürlük' başkalarına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmek olarak tanımlanmaktadır. Özel hayatına ilişkin tüm eylemlerinde insan özgürdür. Düşünce özgürlüğü, bilim-sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü gibi özgürlükler olmadan siyasal liberalizmden bahsedilemez. "Çoğulculuk" ise liberalizmin vazgeçilmez bir unsurudur (Gürbüz, 1987; 7-9). 1789 Fransız Bildirisi'nin birinci maddesinde; toplumun amacının ortak mutluluğu gerçekleştirmek olduğu, yönetimlerin kuruluş ve varlık nedenlerinin insanın doğal, zaman aşımı ile kaybedilmeyen haklarından yararlanmasının sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bu ilkeler liberal devletin temel yapısını ve amacını oluşturmuştur (Göze, 1998; 354). Liberal düşüncenin temel ilkelerini aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

##### 4.1. Bireysel Özgürlük ve İnsan Hakları

Liberalizm bireyi temel alan ve onu birtakım temel kurum ve varlıklardan üstün gören bir anlayışı savunmaktadır. Organik yapıya sahip toplum doğal olarak bireysel farklılıklardan oluşmuştur ve bu farklılıklara müdahale edilmesi doğal dengeyi bozacaktır (Gürbüz, 1987; 9). Bireyin her alanda özgür bırakılması liberal düşüncenin en temel ilkesidir.

Birey temelli ve özgürlükçü bir doktrin olan liberalizmin özgürlük anlayışının iki temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak liberal toplum özgür bireylerden oluşmaktadır. İkinci olarak ise bu özgürlük negatif özgürlük olarak tanımlanmaktadır. Negatif özgürlük bireyin herhangi bir kısıtlama ve baskı altında olmaması halinde özgür olduğunun kabul edilmesidir. Liberal düşüncede insan hakları genellikle, özgürlük ilkesinin mantıki sonuçları veya türevleri olarak görülmektedir. Bununla birlikte insan hakları kolektif iddia ve talepler olarak değil, bireysel haklar olarak kavranmaktadır (TÜSİAD, 2008; 384).

##### 4.2. Anayasacılık ve Hukukun Üstünlüğü

Birey liberalizmin olmazsa olmaz koşuludur. Liberalizmde birey, siyasal ve toplumsal yaşamın temel birimidir. Liberal devletin temel ilkelerinin belirlenmesindeki amaç, kralların mutlak otoritesi ve ayrıcalıklı sınıflar karşısında bireyin her alanda serbest olmasını sağlamak ve bireyi her alanda tüm baskılardan kurtarmaktır. Liberal devletin sosyal düzen anlayışı, toplumsal düzenin atomlardan yani tek tek bireylerden kurulu olmasıdır (Göze, 1998; 354). Toplum – devlet ilişkisinde bireyi esas alan bu kurgusuyla cemaat, topluluk, sınıf veya millet gibi kolektif varlıkları esas alan doktrinlerden köklü bir şekilde ayrılmaktadır. Liberaller devletin gerekliliğinin inancında olmalarına rağmen devletin içinde barındırdığı tehlikeleri de göz önünde bulundurmaktadırlar. Liberallere göre devlet tüm bireyler karşısında potansiyel zorbadırlar. Bu nedenle liberaller keyfi yönetim korkusu taşırlar ve sınırlı yönetim ilkesini benimserler. Yönetime anayasal sınırlamalar konması ve demokrasiyle sınırlandırılması bu şekilde de yönetimin uysallaştırılıp evcilleştirilmesi mümkün olabilir. Anayasa hem yönetim iktidarının boyutlarını tam olarak tanımlar hem de bu iktidarın kullanımını sınırlar (Heywood, 2007; 50-51). Bireylerin özgürlüklerinin en temel dayanağını anayasa oluşturmaktadır.

Liberal anayasacılığın temel amacı, bireysel özgürlüğü güvence altına almak için devleti sınırlamaktır. Anayasacılığı tanımlayan bir diğer ilke ise "hukukun üstünlüğü" veya "hukuk devleti"dir. Kişileri iktidarın keyfi

işlem ve tutumlarından korumak ve onları siyasi otoriteye karşı daimi bir şekilde hukuki güvenlik içinde tutmak amacıyla, devlet önceden belirlenmiş genel kurallarla sınırlandırılmıştır. Bu ilke belirli kişi veya grupların keyfi olarak hak mahrumiyetine maruz bırakılmasını olduğu kadar, belirli kişi veya gruplara keyfi ayrıcalık ve avantaj sağlanmasını da yasaklamaktadır ve bu durumu “hukuk önünde eşitlik” olarak nitelendirmiştir (TÜSİAD, 2008; 384).

#### **4.3. Liberal Demokrasi**

Günümüze kadar üzerinde herkesin hemfikir olduğu tam bir demokrasi tanımı yapılamamıştır, bu nedenle de tek bir demokrasi modeli yoktur, rekabet halinde bir takım uyarlamalar bulunmaktadır. Tarihsel olarak bu uyarlamaların en başarılısı liberal demokrasi olmuştur. Liberal demokratik sistemler bünyelerinde iki farklı özellik barındırmaktadırlar. Bunlardan biri liberal diğeri ise demokratik bir nitelik arz eder. Sınırlı yönetime bağlı olan inancı liberal öge, halkın yönetime bağlılığını ise demokratik öge yansıtmaktadır. Demokrasi modeli olarak liberal demokrasinin üç temel özelliği bulunmaktadır (Heywood, 2007; 53).

- Liberal demokrasi temsili ve dolaylı demokrasi biçimidir.
- Rekabet ve seçim tercihine dayanmaktadır.
- Bu demokrasi modelinin belirgin özelliği devlet ile sivil toplum arasında belirgin bir ayrımın bulunmasıdır.

#### **4.4. Sınırlı Devlet**

Liberal öğretiye göre insanların yaşamındaki asıl belirsizlik ve güvensizlik, devlet müdahaleleri sonucu ortaya çıkmaktadır ve bu müdahaleler devlete büyük sorumluluklar yüklemektedir. Müdahale adına atılan her adım, ihlal edilen hakların sayısının gün geçtikçe artmasına yol açabilecektir (Karagöz, 2002; 290). Bu nedenle liberaller görev alanı daraltılmış, sınırlandırılmış bir devletten yanadırlar.

Bireyler aralarında yapmış oldukları sözleşme ile doğal durumda sahip oldukları cezalandırma yetkisini topluma, dolayısıyla devlete devretmişler ve böylece çatışma ve düzensizlik ortamına son vermişlerdir. Devlet burada sözleşmeye taraf olduğu için sorumlu ve sınırlı yetkilidir yani insanlar hak ve özgürlüklerini değil sadece bunları koruma ve cezalandırma yetkisini sözleşmeye konu yapmışlardır. Böylece devletin yetkili olduğu alan adalet ve güvenlikle sınırlandırılmıştır. Devletin amacı da doğal durumdaki özgürlükleri korumak olarak belirlenmiştir. Liberalizmin bu savı ile bireylerin doğal durumda sahip oldukları yaşam, özgürlük ve mülkiyet üzerindeki hakların korunması devletin birincil görevidir. Bireylerin özgürlük alanlarını belirleyen bu doğal vazgeçilmez haklar aynı zamanda devletin sınırlarını da çizmektedir, bu sınırları aşan devlet ise meşruiyetini yitirir (Türe, 2006; 43).

Liberalilerin sınırlı devlet terimiyle kastettikleri, görev alanı daraltılmış devlettir. Bu anlamda terimin faaliyet çerçevesi tüm toplumsal alanı kuşatan sosyalist devlete olduğu kadar, “refah devletine” veya “sosyal devlete”e de karşı bir devlet yapılanmasını ifade etmektedir. Bunun yanında uygulamada ana hatları itibarıyla liberal olarak nitelendirilen batı demokrasilerinin hiçbirinde devletin görev ve etkinlik alanı belirtildiği kadar dar değildir. Çağdaş liberallerin çoğu da özetlenen klasik şemayı hareket noktası olarak almakla beraber, devletin iktisadi ve sosyal hayatı büsbütün kontrol altına almak kaydıyla, büyük altyapı yatırımları, sosyal güvenlik hizmetlerinin bazı koordinasyon faaliyetlerini yerine getirmesini, tekelci olmamak kaydıyla eğitim-öğretim kurumları kurmasını ve kendi kusurları olmaksızın geçimlik düzeyde gelir elde edemeyen yurttaşlara yardım

etmesini uygun görürler (TÜSİAD, 2008; 383). Aslında liberal düşünce devleti, anayasal hükümet, insan hakları, bireyin önceliği ve piyasa ekonomisiyle sınırlayarak, sivil topluma bir kapı aralamaktadır (Özer, 2006; 834).

21.yüzyılın başında ortaya çıkan teknolojik devrimle birlikte gelişme gösteren küreselleşme, demokrasi, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet anlayışı dünya ekonomisinde yeniden yapılanmaya sebep olmuştur. Dünya genelinde değişen ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar devletin yerine getirmesi gereken görevlerde de değişikliklere yol açmıştır (Güvenek, 2009; 46). Küreselleşme ile birlikte ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel alanlarda serbest piyasa anlayışı, sivilleşme, bireyselleşme, özelleştirme, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve uluslar arası kuruluşlar gibi yeni düzenlemeler ve yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Söz konusu aktörlerin devletin rolü üzerinde başlattıkları tartışmalar devletin tek karar verici, tek aktör konumunu etkilemiştir (Eroğlu, 2010; 198). Böylece devlet süreçlerden çıkararak yapan değil yaptırarak konuma gelmiştir.

#### 4.5. Piyasa Ekonomisi

Mülkiyet hakkına, özgür mübadeleye ve sözleşme serbestisine dayanan bir toplumda kendiliğinden ortaya çıkacak olan iktisadi formasyon türü piyasa ekonomisidir. Piyasa ekonomisi sınırlı devlet ilkesinin de bir gereğidir, toplumun devletten bağımsız bir varlık alanı olarak ortaya çıkabilmesi için, iktisadi bakımdan da devlete bağımlı olamaması kendi ayakları üstünde durabilecek durumda olması gerekmektedir. Kişilerin sınırsız bir mübadele özgürlüğü içinde, kendi çıkarlarını geliştirmek amacıyla hareket ettikleri piyasa mekanizması, kendi çıkarlarını azamileştirmek isteyen bireylerin gizli bir el yardımıyla kamu yararının gerçekleşmesini de sağlamaktadır. Böylece herkesin çıkarları arasında bir uyum ortaya çıkacaktır. Piyasa düzeninin işleyebilmesi için, devlet içte ve dışta barışı sağlamalı ve adil kurallar ortaya koymalıdır. Bu şekilde kendiliğinden işleyen düzenin iç mantığında devlet de yer almaktadır (TÜSİAD, 2008; 385).

### 5. SİYASAL LİBERALİZM

Siyasal liberalizm, İngiliz Anayasası'nın gelişimini, diğer ülkeler tarafından örnek alınması gereken bir model olarak öngörmektedir (Alatlı, 2010; 1155). Siyasal liberalizmin ilk ve en önemli siyasal belgesi George Mason tarafından düzenlenen "4 Temmuz 1776 Bağımsızlık Bildirgesi" dir.Belge aynı zamanda, Virginia İnsan Hakları Bildirisi olarak da anılmaktadır. 16 maddeden oluşan bildiri, bireysel özgürlükler, siyasal özgürlükler ve liberalizmin tüm kurum ve güvencelerini kapsamaktadır. Bildiri halen Amerikan Anayasası'nın temelini teşkil etmektedir. Avrupa'yı da etkisi altına alan bildiri, siyasal liberalizmin temel felsefesindeki gelişmeleri hızlandırmış, halkın özgürlük ve eşitlik taleplerini arttırmış, Fransız devrimini de etkilemiştir. Liberal düşüncenin gelişmesine pratik katkılarda sunmuş olan bildirinin bazı maddeleri şöyledir (Dowell 1983;19'dan aktaran, Çetin, 2002; 90-91):

Madde 1: Kişiler doğuştan eşit, özgür ve bağımsızdırlar.Doğuştan edinilmiş belli hakları vardır ve bir topluma girdikleri zaman hiçbir anlaşmayla gelecek kuşakları bu haklardan yoksun edemezler. Bu haklar mülk edinme, mutluluk, güvenlik arama ve kazanma yollarıyla duyulan yaşama ve özgürlük haklarıdır.

Madde 2: Bütün güç halkta toplanır ve halktan gelir. Hükümet halkın vekilidir,halk için çalışır ve her zaman halka karşı sorumludur.

Madde 5: Devletin yasama ve yürütme güçleri yargılama güçlerinden ayrı ve bağımsız olmalıdır. Bu güçlerin üyeleri baskıdan uzak olmalı ve halkın sıkıntılarını duyarak onlara ortak olarak belli sürelerle özel görevlere alınmalı sonra ilk görevlerine dönmelidirler.

Madde 6: Meclislerde halkın temsilcileri olarak çalışacak üyelerin seçimi serbest olmalıdır. Topluma bağlılık ve sürekli genel ilgi beslediği hususunda yeterli kanıtı olan herkesin oy hakkı vardır. Kamu yararı için kendi isteği ya da seçtiği temsilcilerin isteği olmaksızın kimsenin malı mülkü için vergi konamaz ve kimse bu mülkiyetten yoksun edilemez. Kamu yararı için kabul edilmeyen yasalarla hiç kimse bağlı değildir.

Madde 13: Ordu her durumda sivil gücün emri altında bulunmalı ve sivil güç tarafından yönetilmelidir.

Madde 16: Herkes dininin gereklerini vicdanının emirlerine göre yerine getirme hakkına sahiptir.

Bu maddeler liberalizmin temel ilkeleri olarak da adlandırılabilir bir anlam ve içeriğe sahiptir, liberalizm bu ilkeleri evrensel insan hakları ve özgürlükler bağlamında değerlendirerek dünyaya ilan etmiştir.

Siyasi bir gelenek olarak liberalizm başlıca üç kaynaktan etkilenmiştir; John Locke, İskoç Aydınlanması ve Emmanuel Kant. Esas itibarıyla bir Anglo- Amerikan düşünce geleneği olan liberalizmin ilk büyük düşünürü 17. yy. sonlarında eser vermiş olan İngiliz filozofu J. Locke'tur. Siyasi düşüncedeki önemi toplumsal ve siyasi varoluşu, başlangıçta doğa halinde yaşayan insanların kendi aralarında anlaşma yoluyla devleti kurdukları varsayımıyla temellendirmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar doğa halinden uygar siyasi topluma geçerken doğal haklarını saklı tutmuşlar ve devleti de bu haklarını korumakla görevlendirmişlerdir. Locke bu hakları, "hayat, hürriyet, mülkiyet" üçlemesiyle ifade etmiştir. Temel ve vazgeçilmez değerler olan bu hakların siyasi yönetim tarafından sistematik olarak ihlal edilmesi durumunda, bireylerin yönetime direnme hakları ortaya çıkar. Locke'un temel fikirleri hemen hemen bütün liberallerin hareket noktası olmakla birlikte son dönemdeki tipik temsilcisi Amerikalı siyaset felsefecisi Robert Nozick'tir. Nozick, ünlü eseri "Anarşi, Devlet ve Ütopya"da devletin ortaya çıkışını sözleşme metaforu aracılığıyla açıklamaktadır. Locke gibi Nozick de devletin birey haklarıyla sınırlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. İskoç aydınlanması olarak adlandırılan düşünce akımı, 18.yüzyılda David Hume, Adam Smith ve Adam Ferguson'ın (1723-1816) görüşleriyle şekillenmiştir. Temel kabulleri, "kendiliğinden düzen" ve "doğal özgürlük sistemi" kavramlarıyla ifade edilmektedir. Bu akımın en son etkili temsilcisi Friedrich A. Hayek'tir (TÜSİAD, 2008; 383).

Kant liberalizmin akılcı temellerinin kaynağını oluşturmuştur. Kantçı felsefede birey olarak insan kendi ahlak yasasını özgürce koyan bir varlıktır. İnsanın ahlaki yeteneği onun özgürlüğünün bir göstergesi, özgürlüğü de onun insan olarak değerinin dayanağıdır. Kant'ın siyasi yazılarındaki özgürlük tanımı liberal siyasi teorinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Kant'a göre özgürlük herkesin özgürlüğünün başkalarınınkiyle bağdaştığı, onlarla uyumlaştığı durumlarda söz konusudur. Burada söz konusu olan bireylerin birbirleriyle ilişki içinde buldukları uyumlu bir özgürlüktür. Toplumsallık bireysel özgürlüğün içinde gerçekleştiği alanla ilgili bir kategoridir ve bireysellikten üstün bir değeri ifade etmemektedir (Erdoğan, 1998; 3). Günümüzde Kantçı liberalizmin başlıca temsilcileri Amerikalı siyaset felsefecileri John Rawls ve Ronald Dworkin'dir. Rawls adalet anlayışı ile ünlü bir teorisyendir. Rawls'ın Adalet anlayışını belirleyen başlıca iki ilke bulunmaktadır, bunlardan ilki; temel hak ve özgürlüklerin korunmasının gerekliliği, diğeri ise sosyal adaletle ilgili düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğidir (Uygur, 2004; 30).

## **6. İKTİSADİ LIBERALİZM**

Liberalizmin ekonomi kuramı, Adam Smith ile Thomas Maltus'un çalışmalarına dayanmaktadır. Frederic Bastiat, orta sınıfın hükümet müdahalelerine göstermiş olduğu tepkiye laissez faire (bırakınız yapsınlar) söylemiyle destek olmuştur (Alatlı, 2010; 1155). Liberal düşünceye göre refah artışı ancak serbest piyasa

koşullarında gerçekleştirilebilir. Devletin adaleti sağlamak amacıyla yapmış olduğu koruyucu faaliyetler umulanın tersine beklenen sonuçları vermeyecektir. Belirli sınıfların korunması tabii ki gereklidir; fakat bunun aracı devletin gelişmesine katkıda bulunduğu özel sektör olmalıdır (Yüksel, 2007; 282). Liberallere göre piyasa kendi kendini düzenleyen bir mekanizmadır ve bu yüzden dışarıdan yönlendirilmeye ihtiyacı yoktur. Devlet piyasaya müdahale etmemelidir, çünkü piyasa A. Smith'in "görünmez el" olarak işaret ettiği mekanizmacı işletilmektedir. Kendi kendini düzenleyen piyasa fikri, toplumda çatışan çıkarlar arasında doğal bir uyumun var olduğunu belirten liberal inancı yansıtmaktadır (Heywood, 2007; 64-65).

Siyasal sistem olarak liberalizmi kabul eden ülkelerde izlenen ekonomik yöntem kapitalizmdir. Kapitalizmde üretim araçlarının mülkiyeti özel sektörün elindedir. Düşünce, "mülkiyet özel olmalıdır" anlayışı ile, sosyalist ekonomik modelin tam zıddını savunmaktadır. 19. yüzyılın başlarında üretim ilişkilerinin değişmesiyle ortaya çıkarak, 20. yüzyıl başlarında ciddi bir ivme kazanmıştır. Tarihsel süreçler boyunca kapitalizm farklı isimlerle ifade edilmiştir: "Liberal kapitalizm, yeni kapitalizm, düzenleyici kapitalizm"...Liberal kapitalizm, buhar teknolojisinin ortaya çıkması ve gelişmesine dayanmaktadır. Bu dönemde işletmeler henüz küçüktür. Günümüzdeki devasa büyüklükteki boyutlarına ulaşmamışlardır. Ticaret de küçük çaplı aile şirketleri şeklinde yapılmaktadır. Büyük şirket ya da tekeller henüz oluşturulmamıştır. Bir serbestlik durumu söz konusu olduğundan "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" düşüncesi ve sloganı hâkimdir. Herkesin istediği yere yatırımını yapma ve pazarlama hakkı vardır. Hükümet ekonomik yaşama karışmamaktadır. Bununla birlikte liberal kapitalizmin gelişmesi beraberinde işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır. Ciddi bir hızla gelişmeye başlayan işçi sınıfının mensupları oldukça kötü koşullarda yaşamaktadır. Buradaki çelişkiye değinilecek olunursa; tüm sermaye birikimi bu sınıf sayesinde sağlanırken, sınıf mensuplarının kötü koşullarda yaşıyor olması dikkat çekicidir. Bu kötü yaşam koşulları ve yoksulluk daha sonraki dönemlerde kapitalizmin en ciddi sorunu haline gelmiştir (Gürbüz, 1987; 3-5). İşçi sınıfının bu sorunlarına bir panzehir üretmek amacıyla Marksist düşünce anlayışı ortaya çıkmıştır.

## **7. LIBERALİZMİN DEVLET ANLAYIŞI ve LIBERAL DEVLET**

Devletin büyümesine karşı en önemli tepki Liberalizmden gelmiştir. Liberalizm özellikle bireye ve piyasaya yapmış olduğu vurgu ile günümüzde devlet iktidarı karşısında bireylerin haklarını ve gücünü yeniden değerlendirmeye çalışmaktadır. Liberal düşünürler sınırlı bir yönetim anlayışını benimsemişlerdir. J. Locke, yönetimi, hayat, özgürlük ve mülkiyetin korunması ile sınırlandırmıştır. Bu bağlamda yönetimin temel işlevi, kamu düzenini ve mülkiyeti korumak, dış güvenliği sağlamak, sözleşmelere uyulmasını teminat altına alarak minimal işlevleri gerçekleştirmektir. Thomas Jefferson ise aynı düşünceleri bir yüzyıl sonra en iyi yönetim en az yönetimdir deyişiyile formüle etmiştir (Eryılmaz, 2012; 32).

Bireysel özgürlüğü en temel değer olarak kabul eden liberalizmde insan iradesinin ürünü olan devlet bir amaç değil araçtır. Bu çerçevede insanların yaşama, özgürlük ve mülkiyet gibi en temel haklarını koruyan, kendisini hukukla sınırlandıran, güvenlik ve adalet dışındaki alanları bireylerin serbest girişimlerine bırakan ve dolayısıyla bireylerin çıkarları ile kendi çıkarları örtüşen devlet düşüncesi liberalizmin temel savıdır (Türe, 2006; 23). Genel olarak liberal kuramcılar tamamen araçsal bir devlet anlayışını savunmuşlardır. Devletin büyümesini, bürokratik bir genişleme olarak değerlendirmiş ve bu durumu zararlı bulmuşlardır (Rosanvallon, 2004; 65). Görev alanı daraltılmış mikro devlet anlayışı liberalizmin öngördüğü devlet şeklidir.

Liberalizmin gerçek amacı devleti hantal yapısından kurtarmak ve bireye gerçek anlamda hizmet verilebilmesini sağlamaktır (Özer, 2006; 2). Liberaller, özgür bireylerin çıkarlarına uygun olduğu zaman diğerlerini sömürme, mallarını çalma hatta köleleştirme eğilimine girecekleri korkusunu taşırlar (Heywood, 48). Bu nedenle devletin ortaya çıkışını genel olarak sözleşme kuramlarına dayandırmaktadırlar. Bu kuramlara göre insanlar temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve onların çiğnenmesini önlemek amacıyla kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile devleti kurmuşlardır. Bu nedenle devletin varlık nedeni bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak, güvenceye almaktır ancak bu amaçları gerçekleştirebilmek adına güç kullanma yetkisi devlete verilmiştir. Yapılan bu sözleşmeye uygun davrandığı ölçüde devlet meşruiyet kazanacaktır (Şaylan, 1995; 29). Toplum sözleşmesi teorisi özelde devlete, genelde de siyasal otoriteye yönelik çok sayıdaki liberal tutumu somutlaştırmaktadır. Siyasal otoritenin aşağıdan yukarıya doğru olduğu izlenimini veren teoride, yönetim yönetilenlerin rızası veya sözleşmesinden doğmaktadır. Yönetimin meşruluğu kaybolduğunda, insanlar başkaldırma hakkına sahip olurlar. Teori devleti toplumda tarafsız bir hakem olarak resmetmektedir. Devlet tüm yurttaşların çıkarlarını somutlaştırır, bireyler veya gruplar arasında çatışmalar söz konusu olduğu zaman tarafsız bir hakem rolü oynar. Kısacası liberaller devleti toplumda rekabet halindeki birey ve gruplar arasındaki tarafsız hakem olarak görürler (Heywood, 2007; 49). Öz olarak liberal devlet anlayışı devleti tarafsız bir yönetim aygıtı olarak görmektedir (Çoban, 1993; 5).

Liberalizm tarafından öne sürülen devlet teorisinde devletin belli başlı dört işlevi bulunmaktadır; mülkiyeti yoksulların yıkıcı eylemlerine karşı korumak, sözleşme çerçevesini belirlemek, sözleşmelere adalet mekanizması ile uyulmasını kontrol etmek ve özel sektöre cazip kamu yatırımlarını gerçekleştirmektir (Şimşek, 2009; 4).

Liberal devletin toplum devlet ve iktidar anlayışı bireye ve birey özgürlüğüne dayanmaktadır. Buna bağlı olarak toplumun, devletin ve siyasal iktidarın kökeni bireyden ve birey iradesinden hareket edilerek açıklanmaktadır. Doğal yaşama döneminden irade ve istekleriyle ayrılan bireyler aralarında yaptıkları sosyal ve siyasal bir sözleşme akdi ile toplumu, devleti ve iktidarı kurmuşlardır. Bu anlayışa göre devletin kuruluş amacı insanların mallarının ve şahıslarının saldırılara karşı korunması ve güvenliklerinin sağlanmasıdır. İnsanlar doğal yaşama döneminde sahip oldukları haklarını güvence altına alabilmek için devleti kurmuşlardır. Bu bağlamda devletin yapıcı temel unsuru, tek dayanağı ve kaynağı sayılan birey, liberal devlette başlı başına bir değer ve devletin amacıdır. Birey hiçbir nedenle devletin emrinde ve hizmetinde bir araç olamaz, devletin tek hedefi vardır, o da birey ve bireyin mutluluğudur (Göze, 1998; 353). Liberalizm en geniş tanımıyla, devletin aşırı etkin bir rol oynamasının reddi ve pazarın düzenleme erdemlerinin yüceltilmesi temeline dayalı bir doktrindir. Gücünü de işte bu eleştirel boyutundan almaktadır (Rosanvallon, 2004;51).

Erken dönem liberaller, yurttaşların hayatlarına devlet müdahalesinin mümkün oldukça azaltılması gerektiğini savunmuşlardır, bunun aksini savunan modern liberaller ise yönetimin, sağlık, konut, ödenek, eğitim gibi hizmetleri vermesi gerektiği ve ekonominin yönetimi veya en azından regüle edilmesinden devletin sorumlu olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu durum liberalizm içinde “klasik liberalizm” ve “modern liberalizm” olmak üzere iki düşünce geleneğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum bazı yorumcuların liberalizmin devletin arzulan rolü konusundaki çelişkili inançları benimseyen tutarsız bir ideoloji olduğunu öne sürmelerine yol açmıştır (Heywood, 2007; 34).

İnsanların doğal hakları olduğu ve sahip oldukları bu doğal haklara devletin dokunamayacağı liberal devletin temel ilkesidir çünkü kişinin devlet düzeni içinde sahip olduğu haklarının kaynağı ve yaratıcısı devlet değildir,



insanın devlet kurulmadan önce sahip olduğu haklarına devlet saygı göstermek zorundadır zaten devletin varlık ve kuruluş nedeni bu hakların korunmasıdır (Göze, 1998; 354). Liberalizmde devlet, öncelikle yurttaşların ekonomi alanındaki rekabetini düzenleyici bir işlev taşımaktadır. Devlet bireye elinden geldiğince az kısıtlama yapması, onun özgür bir şekilde gelişmesi için gerekçe oluşturmaktadır. İlk olarak ekonomik alanla ilgili bir özgürlük söz konusudur. Bu gelişmenin gerçekleştiği yer ise bireylerin rekabet alanı olan toplumdur. Liberaller, toplumu her şeyden önce bireylerin birbirleri ile yarışma içinde buldukları bir rekabet ortamı olarak algılamaktadırlar. Devlet toplumun karşısında onu düzenleyici ve birleştirici bir güç olarak yerini almaktadır. Liberaller; belli bir tarihsel toplum biçiminde insanların birbirleriyle rekabet halinde olma durumlarını ‘doğal toplum’ olarak ifade etmişlerdir; bununla birlikte rekabetçi davranış doğal, değişmez bir insan huyu ve alışkanlığı olarak nitelendirilmiştir (Cantzen, 1994; 26). Liberalizm devlete devlet olmanın en önemli işlevi olarak insanların özgürlüklerini ve doğuştan geldiği ileri sürülen haklarını tanımak ve korumak zorunda olan bir hukuk devleti olma işlevi yani bir bekçi devlet görevi yüklemiştir. 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 1787 Amerikan Anayasası ve 1789 Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Beyannamesi gibi söz konusu zaman dilimlerinin hukuksal metinleri, devlet tanımındaki söz konusu değişimi kabul ve ilan etmişlerdir. Böylece hak ve özgürlüklerin devlet tarafından verilmediği fakat devlet tarafından tanındığı ve korunduğu anlayışı egemen olmuştur. Devlet hukuku yapan, ancak bu hukukla kendisini de sınırlayan sınırlamanın kriteri ise bireylerin temel hak ve özgürlükleridir (Türe, 2006; 43).

Bireyleri yasa önünde eşit ve özgür sayan liberal devlet, sosyal ve ekonomik koşullar tarafından ortaya çıkan eşitsizliklerle ilgilenmemiştir. Sadece insan yapısı yasalarla ve toplum kurallarıyla yaratılan yapay eşitsizlikleri ve ayrıcalıkları ortadan kaldırmak istemiştir bunun nedeni ise yasal eşitlik sağlandığı zaman, insanlar arasında sosyal ekonomik koşulların yarattığı eşitsizliklerinde kendiliğinden sona ereceğine inanılmasıdır. Ancak liberal devlette ayrıcalıklar kaldırıldığı halde bunun yeterli olmadığı görülmüş ve yasa önündeki eşitlik dışında siyasal iktidara katılmada eşitlik arayışları başlamıştır. Bu mücadele genel oy ilkesinin kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Liberal devletin yasa önündeki eşitlik ilkesi 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyal devlet anlayışı çerçevesinde fırsat ve olanak eşitliği ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Sosyal devlet liberal devletin II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirdiği bir aşamadır (Göze, 1998; 356-357).

Liberal görüşün merkezinde modern devletin içinde iki devletin birlikte var olacağı düşüncesi yer almaktadır: demokrasinin koruyucusu ve temel özgürlüklerin garantörü hukuk devleti ile bu özgürlükleri yıkan müdahaleci devlet. 18. yüzyıldan günümüze liberal kuramcılar pazarın ekonomik alanının kendi kendine işlediğini öne sürmektedirler. Böyle doğal düzenin bulunduğu bir ortamda devlet müdahalesi gereksiz ve zararlı olacaktır. Devletin sınırları özel alanla kamusal alan arasındaki ayrımı belirlemektedir (Rosanvallon, 2004;.54)

## **8. LIBERAL İDEOLOJİ AÇISINDAN MERKEZİ YÖNETİM - YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ**

Devlet tarafından sunulan hizmetlerin etkin olarak yürütülmesinin yanında birçok ekonomik ve siyasi nedenden dolayı siyasal sistemin uygulama aygıtı olan idarenin örgütlenme ve işleyişi farklı görünüm almaktadır. Bu görünümlerin en başta geleni ise merkezîyetçi ve adem-i merkezîyetçi yapılanmalardır. Adem-i merkezîyetçi yapılanmanın en önemli ve eski örneği olan yerel yönetim kurumunun temelinde ise demokratik değerler bulunmaktadır (Ökmen, 2003; 119). Yönetim sistemlerinin öncelikli amacı, toplumun temel kamusal ihtiyaç ve taleplerine cevap verebilmektir. Merkezi yönetim daha çok toplumu makro boyutta ilgilendiren ulusal ölçekteki hizmetleri, hizmet sunumunda ekonomi, hakkaniyetli erişim, etkinlik, etkililik, fırsat eşitliği ve adalet temini gibi

ilke ve değerler çerçevesinde yerine getirmektedirler. Bununla birlikte toplumun yerelden daha etkin ve etkili karşılanabilecek ortak yerel ihtiyaçları da bulunmaktadır. Kamusal nitelikteki hizmetlerin tamamının ülke başkentlerinden merkezi yönetim eliyle saptanması ve yürütülmesi hem hizmet ölçüğü hem de ekonomik ve sosyal, siyasal ve fiziksel zorluklar nedeniyle olanaklı değildir (Gül vd., 2014;2). Söz konusu nedenlerden dolayı birtakım kamusal hizmetlerin sunumu merkez tarafından yerine getirilirken, bazıları yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bazı devletler yönetim sistemlerinde merkezi yönetime ağırlık verirken bazıları adem-i merkeziyetçiliğe ağırlık verirler. Bu durum devletlerin kendi yönetsel yapılarından kaynaklanmaktadır ancak merkezi yönetim ve yerel yönetim mutlaka her devlet yapılanmasında bulunan yönetim sistemleridir. Hangisine ağırlık verildiği devletin yönetsel yapısına göre değişse de, merkezi ve yerel yönetim unsurları mutlaka her devletin yapılanmasında belli oranlarda bulunmaktadır.

Liberal düşünce devletin varlığı ve fonksiyonları konusunda diğer düşünce ve sistemlerden farklı bir yerde durmaktadır. Liberal ideoloji her dönem, devletin müdahalesinden ve toplumsal kolektivitelerin eylemlerinden bağımsız bir yapılanmayı desteklemektedir (Görmez vd., 2013;356). Yerel yönetimleri; yerel halk tarafından seçilen, tüzel kişilik sahibi özerk yapıları kurumlar olarak nitelendiren liberal teori önem ve gücünü tarihsel geleneklerden almaktadır. Söz konusu tanımın kökenleri neredeyse altı yüzyıllık bir demokrasi anlayışına dayanan yerel yönetim geleneğini ifade etmektedir. Çeşitli açılardan eleştirilen bu yaklaşımın en zayıf noktası batı dışı dünyayı genelleştirmesidir. Teoriye yönelik eleştiriler bir yana yerel yönetimler liberal teorisinin ağırlığını hissettirdiği alanlardan biridir. Bu ağırlık, demokrasi, eşitlik, özgürlük ve etkinlik gibi liberal ilkeler temelinde ortaya çıkmış ve adeta hegemonya kurmuştur (Karakılçık, 2013; 58). Yeni liberalizmin etkin bir devlet oluşturmadaki temel anlayışı, hizmet alanının sınırlandırılması, mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin kamusal hizmetleri piyasa kuralları çerçevesinde diğer aktörlerle rekabet içinde sunmalarıdır (Gül vd., 2014; 9). Yerel yönetimler, kamusal hizmetlerde etkinliği ve verimliliği gerçekleştirmenin bir aracı olarak demokratik değerlerin en üst düzeyde gerçekleştirilmesini hedefleyen, tüm yönetim sistemleri için vazgeçilmez yönetim kademeleridir. Bu doğrultuda kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimliliğin sağlayacağı yararları savunan ve ortaya koyan yaklaşım liberal yaklaşımdır (Köseçik ve Özgür, 2005;1). Aynı zamanda yerel kamu hizmetlerinin sunumunun yerel yönetimlere devri demokrasinin gelişmesine katkı sunacaktır. Yerel yönetimlerin karar organlarının oluşumuna ve karar alma süreçlerine müdahale edilmemesi ve bağımsız gelir kaynaklarına sahip olmaları, liberal ideoloji tarafından merkez karşısında dengeleyici bir unsur olarak kabul edilmektedir (Görmez, 2000; 81-82).

Yerel yönetimler bir beldede oturan yerel halkın yaşadığı mekânla ilgili sorunlarla ilgilenecek, ülke düzeyindeki konularda yetişmelerine imkân tanıyan, demokrasi terbiye ve tecrübesinin yerleşimi için bir okul olarak nitelendirilmektedirler. Bununla birlikte yerel yönetimlerin günümüzde bir sivil toplum kurumu olarak görülmeleri ve demokrasinin bütün kurumlarıyla işletilmesine katkıda buldukları konusunda da görüşler bulunmaktadır (Bayrakçı, 2014;19). Liberal politikaların küreselleşme ile birlikte ortaya çıkarmış olduğu eşitsizlikler yerel değerlerin ön plana çıkarılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile aşılabilmek imkânına sahiptir (Ökmen ve Parlak, 2002; 628). Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte kamu hizmetlerinin verimli ve etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi gereği halka yakın yerel yönetimleri ön plana çıkarmıştır. Yerel yönetimler tarafından kamu hizmetlerinin üretilmesi hem halkın gerçek ihtiyaçlarının öğrenilmesine hem de kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına neden olmuştur. Yerel yönetimler demokrasi açısından ne derece önemli ise, yerel hizmetlerde etkinliği ve verimliliği sağlama da o derece vazgeçilmezdir. Çünkü yerel

yönetimler yerel halkın beklenti ve taleplerine yanıt vermek amacıyla oluşturulan kurumlardır (Göküş, 2011; 58-59). Yerel topluluğun çıkarlarını koruyacak ve kamusal yaraları gözetecek olan birimler yerel yönetimlerdir; bununla birlikte yerel yönetimler ulus devletinin ve kamu yönetiminin önemli bir parçasıdır (Çukurçayır, 2015;24). Merkezi yönetim tarafından ortaya çıkan boşluk yerel yönetim tarafından doldurulmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimler yönetim sistemi ne olursa olsun mutlaka ihtiyaç duyulan kuruluşlardır.

Liberal kuramcılar, yerel alanın özgürlük alanı olduğunu ve bireyleri eğitime imkânlarına sahip olduklarını, bununla birlikte yerel alanda, halkın ortak gereksinimlerinin eşit ve etkin bir biçimde karşılanabileceğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda bu kuramcılar piyasa mekanizması içinde yerel yönetimlerin güçlü olmasının halka daha iyi hizmet sunma olanakları hazırlayacağını hem de halkın birlikte yaşama alışkanlıklarını ve demokratik yaşamı güçlendireceğini belirtmişlerdir (Çukurçayır, 2011;19). Böylece yerel yönetimler, yerel halkın kendi yaşama alanları ile ilgili sorunlar konusunda bilinçlenerek ülke çapındaki konularda yetişmelerini sağlayan demokrasi eğitimi ve tecrübesinin yerleşimi için bir demokrasi okulu olarak görülmektedirler (Toprak, 2010; 18). Bireylerin şayet serbest ve özgür bırakılırlarsa, kendileri için en uygun olanı belirleyebileceklerini düşünen liberaller, bireysel girişim ve bireysel seçim özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik müdahalelere karşı çıkmaktadırlar. Serbest piyasa tarafından gerçekleştirilebilecek bir işin herhangi bir kamu kurumu ya da merkezi yönetim tarafından yerine getirilmesi bireyin seçim özgürlüğünü kısıtlayacaktır. Bu nedenle liberal düşünceye göre piyasanın devlet müdahalesinden korunması gerekmektedir, aynı doğrultuda yerel yönetimlerde merkezin müdahalesinden korunmalıdır ki özgürlükler daha iyi korunsun çoğulculuk daha iyi sağlanabilsin (Özgür; 2001; 215).

A. De Tocqueville yerel yönetimleri siyasal bir eğitim aracı olarak nitelendirmiş ve demokrasinin temel ögesi saymıştır, Tocqueville'ye göre merkezîyetçi yönetimler statükocudur, toplumu ilerletme yetenekleri bulunmamaktadır (Çukurçayır, 2012;94). Oysa yerel yönetimler özerktir. Halk yerel yönetimlerin yönetimine katılabilme imkânına sahip olup geleceğini yerel yönetimlerde görür ve yerel alanda gerçekleşen bütün olaylara ilgi duyar. Bunun yanında küçük alanlarda halk özgürlüğünü nasıl kullanabileceğini öğrenir bu durumda büyük alanlardaki özgürlüklerin kullanımı için bir temel oluşturulmaktadır (Tocqueville 1962'den aktaran Çukurçayır, 2012; 94). Yerel yönetimlerde bireylerin özgürlüklerini kullanabilmeleri daha kolay olduğu için yerel yönetimlerle demokrasi arasında oldukça güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Yerel yönetimler demokratik bir yönetim kuruluşu olmaları nedeni ile demokrasinin yaşanabilmesinde ve insanların demokratik eğitim kazanmalarında birincil kuruluşlardır (Görmez, 1997; 62). Zira yerel halkın gizil gücünden yararlanmak, bir taraftan kamu hizmetlerinin görülmesinde kaynakların daha akılcı kullanılmasına, diğer taraftan ise halkın demokrasi eğitiminin sağlanmasına yardımcı olacaktır (Keleş, 2004; 8). Demokratik bir yönetimin işler hale getirilebilmesi bilinçli yurttaşlar aracılığı ile gerçekleştirilebilir bu nedenle yerel alanda katılımı artırmak, hem demokrasinin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesine imkân tanıyacak hem de ulusal birliğin güçlendirilmesine yardımcı olacaktır.

Yerel yönetim konusunda liberal gelenek oldukça farklı bakış açıları geliştirmiştir. Bu bakış açılarını Yıldırım (1993; 61'den aktaran Özgür; 2001;214-215) dört başlık altında aşağıdaki toplamıştır;

- İlk grupta yer alan düşünürlere göre yerel yönetimler sivil toplumun bir parçasıdır. Bu doğrultuda yerel yönetimler bir nevi yerel işletme ya da kurum olarak görülmektedir ve merkezi yönetime karşı özerk bir yapıya sahip olmalıdırlar.

- Bir başka grup ise yerel yönetimleri merkezi yönetime entegre ederek, merkezi yönetimin bir uzantısı, bir kuruluşu olarak değerlendirmektedirler.
- Yerel yönetimlerin merkezi yönetime entegre edilmesine şiddetle karşı çıkarak, esas siyasal otoritenin yerel yönetim olması gerektiğini ileri süren düşünürler ise bir başka grupta yer almaktadırlar.
- Bir başka grup ise, federal yönetime atfen yerel yönetimlerin egemenliğin bölüşümünde federal devlet ve federe devletten sonra üçüncü bir kademe olarak ele alınmasını savunmaktadır.
- Bir başka yaklaşım ise, yerel yönetimleri tüketicilerin zorunlu birlikteliklerini oluşturdukları bir alan olarak görmekte ve tüketici egemenliğinin kamu seçmesinin temel gerçekleştiricisi durumunda bulunduğunu ileri sürmektedir.

Sonuçta liberal bakış için yerel yönetimler yerel halka en yakın yönetsel birim olmaları nedeni ile vazgeçilmez bir yönetim mekanizmasıdır.

## 9. BİRBİRİNİ GÜÇLENDİREN ÖĞRETİLER OLARAK LİBERAL DEMOKRASİ

### VE YEREL YÖNETİMLER TEORİSİ

Yerel yönetim konusu tarih boyunca, genel siyaset teorisyenleri tarafından merkezi devletle yerel halk arasında; bir ara kuruluş, alt bir merkezi yönetim birimi, yerel bir hizmet kurumu ve kendi kendini yönetebilen özerk bir topluluk gibi değişik tanımlar ve yaklaşımlar geliştirilen bir alan olmuştur. Bu anlamda yerel yönetimlerle ilgili gelenekselleşen üç temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür; siyasal insanı temel alan liberal yaklaşım, ekonomik insanı temel alan neo-klasik yaklaşım ve sosyal ilişki üzerinde temellendirilen Marksist yaklaşım (Ökmen, 2015; 5).

Klasik liberalizmin yerel yönetimleri desteklemesindeki temel neden, kuvvetler ayrılığı, çoğulculuk, eşitlik, özgürlük, etkililik, demokrasi ve katılım ilkelerine yapmış olduğu katkıdır. Batıda yerel yönetimlerin doğup gelişmesinde, bireylerin ve toplumların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri, baskıları azaltma girişimleri ve özgürlük mücadeleleri gibi olaylar önemli rol oynamıştır. Özellikle negatif özgürlüğü sağlamada kuvvetler ayrılığı prensibi esas yöntem olarak görülmüştür. Yerel yönetimler, gücü bölmeleri, farklı tercihlere cevap verebilecek hizmetleri üretme imkânına sahip olmaları gibi nedenlerden dolayı liberal savunucular tarafından önemsenmiştir (Özgür, 2001; 219).

Yerel yönetimleri, yerel halk tarafından seçilen kişilerce yönetilen, tüzel bir kişiliğe sahip, bağımsız ya da özerk bir konumda olan, kendine ait bir maliyesi bulunan idari kurumlar olarak nitelendiren ve özgürlük, demokrasi, etkinlik gibi ilkeleri temel değerleri olarak benimseyen liberal teori gücünü yüzyılları kapsayan bir gelenek motifinden almaktadır. Varlığı altı yüzyıl geriye giden söz konusu yerel yönetim geleneği, kesintisiz bir şekilde süreklilik göstererek gelişmiştir ve burjuva demokratik değerlerini taşıyarak çağdaş Batı demokrasisinin kuruluşuna temel oluşturmuştur. Bu doğrultuda tanımın bir kavramı değil, bir kurumu açıkladığı ve evrenselliği konusunda çeşitli hususlarda geçerliliği bulunmadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Kısacası liberalizmin yerel yönetim tanımı Batı tipi yerel yönetimi betimleyen sınırlı bir tanımdır (Ökmen, 2015; 12). Nitekim liberal öğretiye yapılan en ciddi eleştiri de Batı dışı dünyayı yok sayması noktasındadır.

Yerel yönetimlerin özgürlük, eşitlik ve refah gibi liberal öğretiye ait olan temel değerleri taşıdığı kabul edilmektedir. Yerel yönetimler, iktidarın merkezden çevreye dağılımına imkân oluşturarak özgürlüğe katkı sağladılar. Bu sayede iktidar ve yetki mekânsal düzeyde bölüşülmekte, egemen olan tarafın iktidarı sınırlandırılmakta, olası keyfi uygulamalara karşı birey ve gruplar korunmaktadır. Böylece liberalizm bireylerin,

tek tip ve herkesi bağlayıcı kararlar yerine, çeşitli yerel yönetim birimleri tarafından yerel halkın isteklerini yansıtan karar ve uygulamalarıyla özgürlüklerin geliştirilmesine katkı sağlayacağını ileri sürmektedir. Liberal öğretinin güçlü yerel yönetim savunmasının temel nedeni yerel yönetimlerin bireysel özgürlüğü maksimize eden bir alan olmasıdır (Özgür; 2001; 216-217).

Yerel toplulukların kendilerini yakından ilgilendiren konularda demokratik ilkeler doğrultusunda yönetmelerini öngören özgürlük, eşitlik, refah gibi düşünceler liberal öğretime aittir (Hill 1974'ten aktaran Ökmen, 2003; 119). Her şeyden önce özgürlük, egemen devlet karşısında ya da birey üzerinde egemenlik kurmak isteyen oluşumlar karşısında korunmasının yanında bireyin devlet etkinliklerine katkıda bulunmasını da içeren bir anlama sahiptir. Bu doğrultuda katılım, bireysel özgürlüğün güçlenmesine imkân tanıyan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır, söz konusu araç siyasal erk karşısında bireyin güçsüz ve çaresiz olmadığı bilincini vurgulamaktadır. Bu bilinçle birey kendisinde siyasal sistemi biçimlendirme gücü bulmaktadır (Çukurçayır, 2008; 18).

Liberal gelenek temsilcileri farklı tarihsel dönemler de dâhil olmak üzere yerel yönetimler konusunda oldukça zengin düşünceleri ile yerel yönetimler alanında ağırlıklı bir konuma sahip olmuştur. Kurumun liberal kavramsallaştırması J.S. Mill tarafından yapılmıştır. Avrupa'da mevcut yerel yönetim anlayışı büyük ölçüde Mill ve Jeremy Bentham'ın görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bununla birlikte yerel özerkliğe dayalı idari yerinden yönetim uygulaması, merkezi yönetimin gücü karşısında denge oluşturmaya çalışan liberal arayışlar tarafından büyük destek görmüştür (Parlak, 2015; 15). Mill özgürlüğü fayda teorisi ile ele almakta ve düşünme, araştırma, konuşma, ahlaki yargılama, eylem özellikleri ile dile getirerek bu değerlere sahip olmayan toplumların asla özgür olamayacaklarını savunmaktadır. Devletin yaptığı işler toplumsal refaha katkı sağlıyorsa iyi kabul edilebilir. En iyi yönetim, egemenliğin, devlet erkinin, toplumun tamamı tarafından kullanılabilirdiği, hükümetin yurttaşlar tarafından toplumca yönetildiği bir sistemdir. Mill temsili hükümeti yaşatan yükü halkın omuzlarına yıkmaktadır, böylece Mill'in vurguladığı en önemli nokta liberal bir hükümetin arkasında liberal bir toplumun bulunması koşuludur. Faydacılık okulunun babası olarak kabul edilen J. Bentham ise yerel yönetimi merkezi devlete entegre ederek, merkezin bir yerel uzanımı, kuruluşu yada birimi olarak ele almıştır. Bentham ülkenin genel yararları ile bireysel yararlar arasında bağ işlevi görecektir alt birimlere bilinçli olarak ayrılmasının bir gereklilik olduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Parlak ve Ökmen, 2015; 40).

Montesque, yerel yönetimleri hükümdarın erkini sınırlandıran birimler olarak nitelendirmektedir. Montesque'ya göre ideal devlet yerel topluluklar tarafından oluşturulmuştur. Gücün merkezde toplanmasının sakıncalarına değinen Montesque, hükümdarın ulusun genel çıkarlarından ve toplumsal gereksinimlerden kaynaklanmayan buyruklarına ve beklentilerine karşı güven duymadığını belirtir. Jean Jacques Rousseau ise yerel iktidarın kaynağını yurttaşların katılımında bulmaktadır. Rousseau, ülkenin coğrafi bölümlere ayrılmasını ve kentlerin tek bir başkente bağlı bağlanmalarını eleştirerek, ülkede meclislerin, bir başkente gerek duyulmayacak biçimde kentler arasında sırayla yer değiştirmesini önermiştir (Keleş, 2009; 43).

Turgot'dan A. De Tocqueville kadar pek çok düşünürün katkısı ile gelişen ve şekillenen Klasik Liberal Yerel Yönetim Düşüncesi bazı ortak çizgi ve değerler taşımaktadır (Parlak ve Ökmen, 2015; 41-42);

- Yerel yönetim öncelikle özgürlük, eşitlik, katılım gibi demokratik değerlerin taşıyıcısı ve besleyicisidir.
- Yerel yönetimler hizmetlerde verimliliği sağlarlar.
- Yerel yönetimlerin doğrudan hizmet sunucu rollerinin stratejik alanlarda kabul edilmesi ve diğer alanlarda özel ve gönüllü girişimlerin desteklenmesine öncelik verilmesi önem arz etmektedir.

Bu düşünceler çerçevesinde yerel yönetim teorilerinin ortak olarak vurguladığı iki durum bulunmaktadır; yerel yönetimler toplumda kendi kendini yöneten birimlerdir ve devlet siyasal yapısının bir parçasıdır (Hill 1974'ten aktaran Ökmen; 2015; 16). 20.yüzyılın başlarında yerel yönetimler, zorunlu hizmetlerini yerine getirebilmek için yeterli kaynaklara erişebilmişler ve yerel halka merkezi yönetimden daha fazla hizmet sunma imkânına sahip olmuşlardır. Bu yüzyılda hizmet çoğulculuğu, kentleşme hareketlerinin hız kazanması ve yerel birimlerin hızla kentleşmesi, yönetimde etkinlik gibi özelliklere sahip olan yerel yönetimler özellikle liberal reformcuların katkısıyla altın çağlarını yaşamışlardır. Bu doğrultuda bu yüzyılda liberal söylemlerin ortak noktası demokrasi ve etkinlik olarak ortaya çıkmıştır. Bir ölçüde, Mill'in askıda bıraktığı yerel özgürlük teriminin içi doldurulmaya çalışılmıştır denilebilir (Ökmen, 2015; 16). Mill insanın özgürlüğünün ve ilerlemesine tehlike oluşturan kötülüklerin temelinde merkezileşmiş gücün bulunduğunu ifade ederek verimliliği bozmamak koşulu ile gücün mümkün mertebe dağıtılıp, bilginin ise merkezde toplanarak çevreye yayılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda yerel yönetimler, bireylerin özgürlüğüne tehdit oluşturan bu merkezileşmiş gücün, en etkin sınırlayıcılarıdır. Burada Mill yerel özgürlüğü genel özgürlük sorunlarından ayrı bir yere koymuş fakat onu yeterli bir şekilde tanımlamamıştır. Yerel özgürlük konusundaki bu bulanıklık yeni liberal düşünce tarafından giderilmeye çalışılmıştır (Aydınlı, 2003; 75). Bu doğrultuda yeni liberal düşünürlerden olan Nozick, özellikle ekonomik özgürlükle bireysel özgürlük arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır (Gray 1986'dan aktaran Aydınlı; 2003; 75). Temel düşünce olarak yeni liberal politikalar, devlet müdahaleciliğinin özgürlükleri kısıtladığını ve merkeziyetçiliği artırdığını öne sürerek devletin etkinlik alanının mutlaka sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Otorite ve özgürlük arasındaki gerilime dikkat çeken David Hume'a göre yerel yönetimlerin varlığı ve sunmuş oldukları hizmetler, merkezi yönetime karşı ferdi özgürlükleri korumada serbest piyasadan sonra en iyi ikinci yoldur (Özgür, 2001; 217). A. De Tocqueville özgürlüklerin korunması için iki yol önermektedir; kitle örgütleri ve yerel yönetimler. Yerel yönetimler aracılığı ile iktidarın tek merkezde toplanması engellenmiş olacak, özerk bölgelere dağıtılması ile ise siyasi özgürlükler korunacak ve yurttaşlar kendi bölgelerinin sorunları ile daha yakından ilgilenebileceklerdir. Küçük topluluklarda özgürlüğe daha fazla imkân oluşturulabileceğini düşünen Tocqueville'e göre bölge, kasaba gibi yerler sağlam bir toplumun temel taşıdır (Özgür, 2001; 217). Tocqueville, güçlenen toplumsal eşitlik akımının tersine çevrilmeyeceğini belirterek, yurttaşlara merkezi yönetime bağlı olmaksızın hareket edebilme yetkisinin tanınmasını savunmuştur. Ona göre çağdaş demokratik toplum, küçük parçalardan oluşan bir yapı arz etmektedir; bu da yurttaşların çekingen davranmasına yol açarak merkeziyetçiliği güçlendiren bir unsur oluşturmaktadır. Tocqueville, siyasal merkeziyetçilik ile yönetsel yerinden yönetimden bahsederken her yerel birimin, üyelerinin ortak çıkarlarını ilgilendiren her konuda karar verme yetkisine sahip kılınmasını önermiştir (Keleş, 2009; 45).

Yerel özgürlüğün, bireysel özgürlüğün uzantısı, bazen de koruyucusu olması gereği bu dönemde ağırlıklı olarak gündeme gelen noktalar. Özellikle Hayek tarafından dile getirilen bu düşünceye göre, yerel yönetim serbest piyasanın eş dengidir (Ökmen, 2015; 16).

Liberal ideolojinin yerel yönetimlere önem vermesinin bir diğer nedeni ise çoğulculuktur. Çoğulculuk siyasal alanda 2 farklı açıdan yorumlanmaktadır (Özgür, 2001; 219);

a) gruplar arası etkileşim yoluyla iktidarın bir ölçüde bölüşülmesi ve bu sayede, toplumda hiçbir grubun mutlak iktidara sahip olamaması,

b) toplumda bulunan değişik grupların, çoğunluk olmasalar da, isteklerinin yerine getirilmesine olanak tanınması, haklarının korunması ve farklılıklara imkân tanınmasıdır.

Yerel farklılık ve yenilikçiliğin desteklenmesi, yerel yönetimin merkezi yönetim ve kendi beldesinin belirli kesimleri karşısında yeni konumu gibi görüşler de yeni liberal düşünce içinde ele alınabilececek hususlardır. Yeni liberal politikanın içinde yer alan Niskanen'in bürokratik örgütlenmede, örgütün parçalarına ayrılması, geleneksel örgüt ilkesinin aksine aynı ya da benzer işlerle uğraşan birden fazla birimin oluşturulması ve söz konusu birimlerin birbirleriyle ve özel sektörle rekabete girişmesi önerisi de bu bağlamda önem kazanmaktadır (Ökmen, 2015; 17). Yeni liberalizmin yerel yönetim konusunda günümüze kadar belirginleşen temel düşünce ve uygulamalarını aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür (Parlak ve Ökmen, 2015; 43-44);

- Yerel yönetimin yetki ve sorumluluklarının parçalanması,
- İhale düzeninin daha yarışmacı bir hale getirilmesi,
- Hizmet sunumu ve hizmet yetki ve sorumluluğunun ayrılması,
- Bir hizmetten yararlanma ile o hizmet için yapılan ödeme arasında doğrudan ilişki kurulması,
- Müşteri tercihinin öncelikli olması,
- Yerel hizmet sunumunda bireylerin ve özel sektörün rolünün artırılması,
- Üreticilerin yerel yönetim üzerindeki etkilerinin denetlenmesi ve iş adamı yaklaşımı bir yönetim kültürünün geliştirilmesi,
- Yerel farklılıkların ve yenilikçiliğin yüreklendirilmesi,
- Yerel yönetimin merkezi yönetim karşısındaki yeni konumu gibi görüşler yeni liberal düşünce içinde ele alınabilir.

## 10. SONUÇ

Bireyler tarih boyunca yönetenlerin baskısı altında kalmadan özgürce yaşamının mücadelesini vermişlerdir. Amerikan ve Fransız devrimleri, insan hakları ve yurttaşlık beyannameleri, burjuvazinin ve sanayinin gelişim hareketleri liberalizmin kendisine söz konusu mücadelede pratik altyapı arayışının göstergeleridir. Sosyalist ideolojiyi benimseyen ülke sayısının oldukça sınırlı olması liberalizmi modern dünyanın hakim ideolojisi konumuna getirmiş, onu çağdaş dünyanın egemen bir parçası yapmıştır. Liberal ideolojiyi benimseyen toplumlarda belli bir refah ve zenginlik ortamının oluşturulması liberal ideolojiyi başarılı kılan en önemli unsurlardan biri olarak gösterilmektedir. Her ne kadar günümüzde liberal ideoloji için 'Tarihin Sonu' nitelendirilmesi yapılsa da liberalizm kendisini hep bir devinim, hep bir süreklilik içinde göstermek istemektedir. Tarihsel öncüllerden aldığı birikimle ve rakiplerinin tarih sahnesinden bir bir çekilmesinin verdiği güçle Liberalizm günümüzde insan hakları, özgürlük, bireycilik, demokrasi, hukukun üstünlüğü, serbest ekonomi ve sınırlı devlet ilkelerini savunarak gelişimini sürdürmektedir. Bireyselliğe atfetti önem, başarısının altında yatan ilk neden olarak değerlendirilebilir.

Karşısına çıkan sorunlara kendi içinde birtakım yenilikler meydana getirerek cevap vermesi başarının bir diğer nedenini oluşturmaktadır. Katı kurallara sahip olmaması nedeni ile oldukça esnek bir ideoloji olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte demokrasi, küreselleşme, hukuk devleti, insan hakları gibi kavramların oldukça sık tekrarlandığı günümüzde, liberalizm söz konusu kavramların hukuki zemini olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak bireylerin tarih boyunca yaşamlarına sahip çıkma mücadelesinde liberalizmin bireye ve onun özgürlüğüne atfettiği değerler, başarılı bir ideoloji ve günümüzün hakim ideolojisi olarak varlığını

sürdürmesine imkan sağlamıştır. Söz konusu ideoloji için yerel yönetimler ayrıcalıklı bir yere sahiptir, yerel yönetimler bireysel özgürlüğe sundukları katkıdan dolayı liberal ideoloji tarafından desteklenmiştir. Aynı zamanda yerel yönetimlerin merkezin gücüne karşı bir denge unsuru oluşturabilme potansiyelleri nedeni ile desteklenmiştir. İktidarın kuvvetini bölerek negatif özgürlüklerin korunmasına yardımcı olması ve çoğulculuğu sağlaması yerel yönetim kuruluşlarının liberalizm açısından benimsenen iki önemli işlevidir. Liberal öğretiyi bireyin özgürlüğünü ve temel haklarını garanti altına almayı amaçlamaktadır bu doğrultuda iktidarı bölerek sınırlandırmayı hedeflemekte, yerel yönetimleri merkezi yönetim karşısında dengeleyici bir güç unsuru olarak görmektedir. Keyfi yönetim korkusu taşıyan liberaller sınırlı yönetim ilkesinden yanadırlar. Liberalizm iktisadi gelişmeyle birlikte başarı olan bir ideolojidir. Yüzyıllardır gelişmiş Batı'da başarılı bir biçimde uygulanan bir liberal demokratik sistemler Batı dışı dünyada bazı noktalarda başarısız olmuşlardır, sanayi kapitalizminin eksikliği ve bu ülkelerdeki siyasi kültürün bireyden ziyade topluluğu temel alması söz konusu başarısızlığın temel faktörü olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel süreçte meydana gelen olaylar karşısında kendini yenileyerek yeni bir takım değerler üreterek sorunlara çözüm üretmesi ise ideolojinin başarısının temel nedenidir.

## 11. KAYNAKÇA

- Alatlı, Alev (2010), *Batı'ya Yön Veren Metinler III*, Çev: Kapadokya Meslek Yüksek Okulu Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- Aydınlı, H. İbrahim (2003); "1980 Sonrası Türk Belediye Sisteminde Yeni liberal ve Desentralist Eğilimler", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.5, Sayı.2003/1, (73-86).
- Bayrakçı, Erdal (2014); *Yerel Yönetimler*, Çizgi Ofset, Konya.
- Cantzen, Rolf (1994), *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum Özgürlük – Ekoloji – Anarşizm*, Çev.: Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer (2001), *Dört Akım Dört Siyaset*, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- Çaha, Ömer (2007), *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Plato Yay., İstanbul.
- Çaha, Ömer (2009), "Sivil Toplum ve Liberalizm", <http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/Makaleler/Turkce%20Makaleler/Sivil%20toplumla%20ilgili%20makaleler/LiberalizmSivilToplum.DOC> (E.T. 01.01.2009).
- Çetin, Halis (2002), "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.3, Sayı.1, (79-96).
- Çoban, Tonguç (1993), "Devlet Teorisi Üzerine", *Eğitim ve Toplum*, Kış 1993, (5-12)
- Çukurçayır, M. Akif (2008), "Yerel Demokrasi ve Yerel Siyaset", *Yerel Siyaset*, Okutan Yayıncılık, İstanbul, (15-3).
- Çukurçayır, M. Akif (2011), *Yerel Yönetimler Kuram, Kurum ve Yeni Yaklaşımlar*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Çukurçayır, M. Akif (2015), *Yurttaş Odaklı Yerel Yönetim*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Erdoğan, Mustafa (1998), *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Eroğlu, H. Tuğba (2010) *Kamu Yönetiminde Hiyerarşi, Ağ, Piyasa ve Aktörler Düzleminde Yönetişim, Yönetişim Kuram Boyutları, Uygulama*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Eryılmaz, Bilal (2012), *Kamu Yönetimi Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Göküş, Mehmet (2011), *Kamu Hizmeti Kuram, Politika, Uygulama*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Görmez, Kemal (1997), *Yerel Demokrasi ve Türkiye*, Vadi Yayınları, Ankara.



- Görmez, Kemal (2000), "Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri", *Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1., 4/2000, (81-88).
- Görmez, Kemal, Altınışık, U. Harika, Bahçeci, I. Hazal (2013), "Muhafazakarlık, Neoliberalizm, Kentsel Dönüşüm ve Kimliksiz Kentler", *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, Edt. Yakup Bulut, Veysel Eren, Sedat Karakaya, Abdullah Aydın, PEGEM Akademi, Ankara, (355-361).
- Göze, Ayferi (1998), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Gül, Hüseyin, Kiriş, H. Mehmet, Negiz, Nilüfer, Gökdayı, İsmail (2014), *Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Gül, Songül Sallan (2006), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti*, Etik Yayınları, İstanbul.
- Gürbüz, Yaşar (1987), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Güvenek, Burcu (2009), "Devletin Regülasyonlar Yoluyla Piyasalara Müdahalesi ve Türkiye Enerji Piyasaları", *S.Ü İ.İ.B.F Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.12, Sayı.18, (45-63).
- Heywood, Andrew (2007), *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara.
- Karagöz, Yıldız (2002), "Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük", *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2002, Cilt.26, Sayı.2, (267-295).
- Karakılıçık, Yusuf (2013), *Yeni Yerel Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler, Yeni Yerinden Yönetim Uygulamaları-Tarışmalar-Yaklaşımlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Keleş, Ruşen (2004), "Yerellik İlkesi ve Avrupa Konseyi", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Edt. Zerrin Toprak/Hikmet Yavaş/Mustafa Görün, Birleşik Yayınları, İzmir.
- Keleş, Ruşen (2009), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kösecik, Muhammet, Özgür, Hüseyin (2005). "Yerel Yönetimlerde Reform. Geleneksel Modelin Değişim Süreci", *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1*, Edt.: Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Mazgit, İsmail (1993) "Kapitalizmde Yeniden Yapılanma Müdahalecilik-Liberalizm Döngüsü", *D.E.Ü İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt.8, Sayı.1, (152-174).
- Ökmen, Mustafa (2003), "Yerel Yönetimlerde Yeniden Düzenleme Girişimleri ve Son Reform Tasarıları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt.10, Sayı.1, (117-139).
- Ökmen, Mustafa, Parlak, Bekir (2002), "Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme Eğilimleri ve Yerel Haklar", *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Özer, M. Akif (2006), "Kamu Yönetimine Liberal Bakış-I", *Karınca*, Sayı.834, Nisan-2006, (2-15).
- Özgür, Hüseyin (2001); "Türkiye'de Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkilerinin ve Yerel yönetim Anlayışının Liberal Tez Açısından Değerlendirilmesi", *Liberal Düşünce*, Sayı.24, (214-230).
- Parlak, Bekir (2015); "Yerel Yönetimler: Kavramsal ve Kuramsal Çatı", *İdari ve Mali Açından Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Edt: Mehmet Meccek, Mesut Doğan, Bekir Parlak, BEKAD Yayınları, Ankara, (5-35).
- Parlak, Bekir, Ökmen, Mustafa (2015), *Yerel Yönetimler Kuram ve Uygulamada Küresel ve Ulusal Konular ve Sorunlar*, 4.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Rosanvallon, Pierre (2004), *Refah Devletinin Krizi*, Çev.: Burcu Şahinli, Dost Kitabevi, Ankara.
- Şaylan, Gencay (1995), *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, Ankara.

- Şimşek, Osman (2009),“Devlet Kavramının Gelişimi ve Küreselleşmedeki Anlamı”, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/5413.pdf>, (E.T. 01.01.2009)
- Türe, Fatih (2006), “Antik Liberalizm mi Yoksa Modern Sofizm mi?”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.6, Sayı.11, (23-49).
- TÜSİAD (2008), “Liberalizm”, *Düşünce Akımları*, <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/felsefe/361413.pdf>, (E.T. 25.01.2008)
- Uygur, Gülriz (2004), “Adalet ve Hukuk Devleti”, *AÜHFD*, Cilt.53, Sayı.3, (29-38).
- Yüksel, Fatih (2007), “Sosyal Devletin Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimlerin Yeni İşlevleri”, *Ankara Üniv. SBF Dergisi*, Cilt.62, Sayı.1, (279-298).
- Yüksel, Mehmet (2009), “Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar”, *Ankara Üniv. SBF Dergisi*, Cilt.64, Sayı.1, (275-298).
- “Modern Liberalizm”, <http://m.uludagsozluk.com/k/modern-liberalizm/>, (E.T. 01.01.2009)